

Eruseh

Eduard A.V. Busch

9. september 1899 – 18. oktober 1982

I 1948 blev E. Busch udnævnt til landets første professor i neurokirurgi. Denne stilling ved Københavns Universitet – kombineret med stillingen som overlæge ved Rigshospitalets neurokirurgiske afdeling – bestred han, til han som 63 årig i 1963 tog sin afsked.

Busch tog medicinsk embedseksamen ved Københavns Universitet i 1924 og gik hurtigt i gang med en kirurgisk uddannelse, først i provinsen og derefter hos Professor Schaldemose på Rigshospitalet. I 1932 fik han specialistanerkendelse i kirurgi, og forinden havde han – i 1930 – ved Københavns Universitet forsvaret sin disputats »Studies on periarterial sympatectomy«. Det var i begyndelsen af en periode, hvor der knyttedes en del forventninger til sympatikuskirurgien.

Som 2. reservelæge hos Schaldemose så han denne operere f.eks. svulster i rygmarvskanalen efter neurologen Professor Viggo Christiansens anvisninger. På det tidspunkt var Harvey Cushings neurokirurgiske pionerarbejde i USA ved at blive internationalt kendt, og neurokirurgien var så småt ved at etablere sig i Europa. Tilskyndet af Schaldemose og Viggo Christiansen tilbragte Busch fra 1932 ca. 1½ år i Stockholm hos Herbert Olivecrona, der var elev af Cushing, og efter studiebesøg på flere neurokirurgiske afdelinger i USA – bl.a. Cushings – vendte Busch tilbage til København til en per 1.4.1934 nyoprettet stilling som »Afdelingslæge ved den neurokirurgiske Service ved Rigshospitalets Afdeling for Nerve- og neurokirurgiske Sygdomme for et Tidsrum af 4 år –«. Løn: 500 kr. per måned.

Med 11 senge og én operationsstue i en ende af den neurologiske afdeling på Militærhospitalet gik Busch med ukuelig energi og dynamik i gang, sled nat og dag, i de første år med ventrikulografi som eneste diagnostiske støtte for klinikken, opererede i lokalanalgesi, udførte selv de histologiske undersøgelser og udvekslede erfaringer med den halve snes neurokirurger, der den gang fandtes i USA og Europa. I 1939 blev han overlæge og i 1948 landets første professor i neurokirurgi. Hans lille afdeling havde bredt sig til Militærhospitalets pavilloner, og da den i 1956 fik senge og operationsstuer i hospitalets nybygning, rådede den over 72 senge. Indtil 1947 drev han afdelingen med skiftende 1. reservelæger – uddannet af ham selv – som eneste hjælp. Han organiserede sin afdeling til de mindste detaljer. Der findes f.eks. ikke håndskrift i en eneste af de snart 50 år gamle journaler. Han var ubønhørlig i sine krav til medarbejderne, stillede store krav til sig selv og opretholdt en kompromisløs arbejdsdisciplin. Han tog initiativer til udviklingen af neuroradiologi, neuro-oftalmologi, neurootologi og neurohistologi og lagde allerede i 1948 de planer for landets neurokirurgi, som stort set er fulgt siden.

Busch's arbejdsevne var enorm, og han overkom det utrolige. Han var chef for neurokirurgien på hospitalsskibet Jutlandia i 1951, foretog studierejser, gæsteforelæste i udlandet, præsiderede ved kongresser, underviste sine studenter og læger, satte disputatsarbejder i gang og fulgte dem vejledende og krævende. For

bevillinger til sin afdeling sloges han med stærke argumenter og uden at spille tid i forkontorer. Hans arbejde og hans afdeling vandt international anerkendelse, han selv megen hæder. Listen over dekorationer, æresbevisninger, pristildelinger osv. er international og lang. Æresdoktorgraden ved Islands universitet i 1961 glædede ham særligt.

Busch's personlighed havde mange facetter: Et stringent intellekt og en frodig fantasi; et følsomt gemyt og megen charme; strengthed som leder og krav som lærer, men også uforbeholden loyalitet udadtil over for sine medarbejdere. Det var helt i overensstemmelse med hans psyke, at han i 1963 – som 63 årig – tog sin afsked, fordi mindre helbredsmæssige problemer havde fået ham til at føle, at han ikke længere kunne holde fuldt tempo. Herefter levede han tilbagetrukket i sit hus på landet og ønskede kun at se ganske enkelte af sine gamle medarbejdere.

For den generation af neurokirurger, der har haft Busch som lærer, er E.B. – hans interne signatur – nøglen til en samling af erindringer om en farverig personlighed, som de har kendt, agtet og lært af, og som har givet dem en forpligtende arv at forvalte. For de yngre er navnet historie, men her vil det leve som navnet på dansk neurokirurgis grundlægger.

John Riishede

Lawitts B. Oker

Laurits Bødker

18. september 1915 – 15. oktober 1982

Laurits Bødker blev født 18. september 1915 i Lindum i Viborg Amt og blev student fra Tarm i 1934. Fillic. i folkemindeforskning i 1946 fra Lunds Universitet hos C.W. von Sydow. 1948-1958 var han videnskabelig assistent ved Dansk Folkemindesamling. 1955-1958 var han tillige adjunkt ved Københavns Universitet, hvor han genindførte faget nordisk folkemindevidenskab. 1958-1961 var han arkivar ved Dansk Folkemindesamling, men vendte 1961 tilbage til universitetet som lektor. I 1967 blev der ved Københavns Universitet oprettet et Institut for Folkemindevidenskab og han var fra 1970 til 1976 ekstraordinær professor i Nordisk Folkemindevidenskab. 1959-1966 var han tillige forstander for den nyoprettede fællesnordiske institution Nordisk Institut for folkedigtning, der dengang lå i København. Derudover har han været formand for foreningen Danmarks Folkeminder 1969-1972; Medredaktør af tidsskrifterne Folkeminder, København (1955-71), Arv, Uppsala (1958-75), Fabula, Berlin (1958-69), Folk & Kultur, København (1970-1974) og UNIFOL, København (1972, 1974). En bibliografi over hans videnskabelige produktion findes i festskriftet: L. Bødker: »Talt og Skrevet 1940-1974« (Kbh. 1975, red. af Fl. Hemmersam), der samlet præsenterer hans ideer og tanker.

Ser man på L. Bødkers tid i faget til hans afgang i 1976 på grund af sygdom, står det centrale tilbage, at han gav en ny generation af folklorister mod til at debatere og kritisere folkemindevidenskabens indhold og formål. Det lyder måske ikke af så meget, men det var ikke nogen let opgave at gå løs på forvalterne af folkemindevidenskabens herskende paradigmer. Han sled sig op på den opgave.

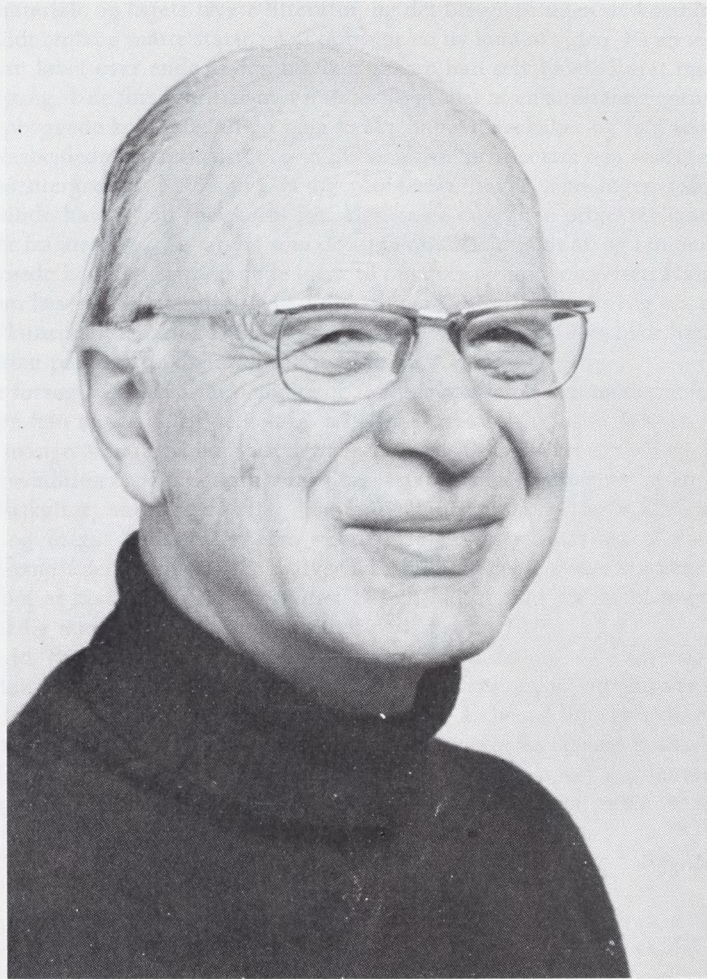
Indtil midten af 1960'erne var L. Bødker én af Europas ledende folkedigtningforskere, men han forholdt sig stadig mere kritisk til den terminologi og de metoder, som dengang var rådende inden for dette studiefelt. Tilsidst tog han helt afstand fra den folkemindevidenskab, der stadig opfattede enkelte genrer af folkedigtningen som fagets vigtigste grundpiller. I sit opgør brød han ikke alene med en lang faglig tradition, men også med en lang række ældre og yngre kolleger. For os der var nye i faget i midten af 1960'erne blev sprængningen af fagets klassiske rammer ikke oplevet som noget særligt negativt. Det var en videnskabelig grødetid på mange fag, men i folkemindevidenskab var læreren selv med i spidsen for det faglige opbrud. Bødkers kritiske begavelse udfoldede sig måske allermest frugtbart i netop disse studenteroprørets år, hvor han selv var en oprører. Med bidende ironi kunne han tage kampen op med sine modstandere, men han satte også nye initiativer igang. I billedlig forstand slog han fagets vinduer op på vid gab og lod de studerende forstå, at der var en verden udenfor og en række andre videnskabsgrene, som vi måtte forholde os kritisk til, men også kunne lære noget af. Folkeminder handlede om problemer og ikke bare om emner, og de fandtes her og nu og ikke bare i en fjern eller uforpligtende

fortid. I let omskrevet form levede han i disse år efter parolen, hvad indad tabes skal udad vindes, for opgøret med den klassiske folkemindevidenskab havde også været et personligt opbrud fra hans egne dybeste forudsætninger. Han havde kastet vrag på sin omfattende indsigt i folkemindevidenskabens klassiske arkivmateriale og fagets trykte litteratur, og det blev ikke uden omkostninger, at han i vidt omfang måtte starte på at opbygge en ny fond af viden. På en vis måde blev han løbet over ende af den udvikling, som han selv havde været med til at sætte igang. I de første år var han imidlertid grebet af en smittende entusiasme. Han opbyggede kontakter til en lang række nabovidenskaber og han læste værker, udarbejdede litteraturlister og underviste ofte provisorisk den stadig voksende studentergruppe i stofområder og problemstillinger, som ingen folklorister nogensinde havde lagt mærke til før. Han satte en række projekter igang med kolleger fra andre fag og lande, som de studerende nød godt af, og i undervisningen strøede han om sig med gode ideer til opgaver og undersøgelser. Han deltog igennem læserbreve, foredrag, etc. i den almene kulturdebat. Særlig optaget var han af kunstfonddebatten i 1965 og kulturcenterdebatten i 1966, hvor han deltog i debatten på pop- og massekulturens side.

Han forsøgte i disse år at definere og udvikle studiet af den moderne folkekultur, men han nåede aldrig selv at fordybe sig i grundforskningen, selvom han tog fat på mange temaer, sådan som det kan læses i »Talt og Skrevet«. Han diskuterede triviallitteratur; dilettantkomedier, amatørteater, schlagere og revyviser, værtshuskultur, nutidige byfester, kommuneplanlægning, aktuelle UFO-forestillinger og meget andet. Der kom en del konferensspecialer ud af de mange interesseområder. Men selv fik Bødker ikke fuldført nogle større studier og hans drøm om at lave en lærebog i studiet af folkekultur blev aldrig til noget. Han blev stadig mere træt og syg og måtte forlade faget i 1976.

Laurits Bødker var en personlighed, der slog en del itu for andre og for sig selv. Han fik kun afsluttet ganske lidt af det han satte igang, og han var ikke en lærer der fik egentlige elever. Men i sine rigeste år besad han en evne til at få tingene og menneskene omkring sig til at gro. Han var en fejende kraftkilde, der væltede meget omkuld. Men det gav også plads til, at noget nyt kunne vokse frem, og på den måde har Laurits Bødker sat sig varige spor inden for hele det folkloristiske fagområde.

Birgitte Rørbye

J. K. Boysild.

Jørgen Kruse Bøggild

30. juli 1903 – 28. september 1982

Jørgen Kruse Bøggild blev født i Hillerød den 30. juli 1903 som søn af lektor Adam Kruse Bøggild og Karen Bøggild (født Barfoed). Adam Bøggild var gymnasielærer på Frederiksborg Statsskole, hvor Jørgen Bøggild gik i skole, og hvorfra han blev student i 1921.

Efter studentereksamen gav han sig i kast med studier af matematik, fysik, kemi og astronomi ved Københavns Universitet. Det var vistnok især matematik og kemi, som i starten havde hans interesse, men den særlige udvikling, som skete i hans studieår indenfor atomfysikken, trak interessen over til fysikken.

Jørgen Bøggild blev mag.scient. i 1927, men allerede året før, i 1926, blev han ansat som assistent hos professor H.M. Hansen ved Universitetets Biofysiske Laboratorium. Her bidrog han til laboratoriets undervisning i fysik for medicinstuderende, og her udvikledes hans første bidrag til den aktuelle fysiske forskning. Han fik i 1930 Universitetets guldmedalje for sin besvarelse af opgaven i fysik for 1929. Emnet var det kontinuerte røntgenspektrum i området af korte bølgelængder.

I 1930'erne blev Jørgen Bøggild optaget af studier af de processer, som den kosmiske strålings energirige partikler giver anledning til under deres gennemtrængning af jordens atmosfære eller andet stof. Det var et forskningsområde, som på den tid i særlig grad var i fysikkens front mod det ukendte. Eksistensen af den kosmiske stråling var kendt, men oprindelsen og arten af dens partikler var ukendt, og naturen af de nævnte processer var ukendt. Et særligt dominerende fænomen er dannelsen af byger bestående af meget store antal af ladede partikler. Jørgen Bøggild studerede effekterne af disse slags byger i et joniseringskammer omgivet af tæt stof, hvori bygerne blev dannet. De strømstød, som bygerne gav anledning til i joniseringskammeret, registrerede han med et tilkøbt entråd elektrometer, som lejlighedsvis store og pludselige bevægelser af elektrometertråden (såkaldte Hoffmanske Stød). Han sammenfattede sine studier i en doktor disputats (1937) med titlen: »Über die sekundären Wirkungen der Höhenstrahlung«, som formodentlig er det første danske eksperimentelle arbejde angående højenergi stødprocesser. I dette arbejde var han i nær kontakt med kredsen af fysikere omkring Niels Bohr på Universitetets Institut for Teoretisk Fysik (nu Niels Bohr Institutet) heriblandt H.J. Bhabba, som netop sammen med W. Heitler havde udarbejdet teorien for dannelsen af byger af elektroner og positroner gennem elektromagnetiske stødprocesser. Resultaterne af Jørgen Bøggilds eksperimenter var i overensstemmelse med en sådan opfattelse af bygernes natur.

Under arbejdet med den kosmiske strålings fænomener var Jørgen Bøggild blevet meget opmærksom på tågekammerets muligheder som eksperimentelt værktøj – og på mulighederne for at iagttage den meson, som Yukawa havde forudsagt eksistensen af i 1935. Det var baggrunden for, at han i 1938-39 med

støtte fra et Rockefeller Stipendium rejste til Pasadena i Californien, hvor C.D. Anderson og S.H. Neddermeyer med stor slagkraft anvendte tågekamre (Jørgen Bøggild vilde sige Wilsonkamre) til optagelse af interessante billeder af spor af partikler fra den kosmiske stråling. Her satte han sig ind i tågekammerets teknik og var med til at opleve opdagelsen og de første undersøgelser af myonen (som for et stykke tid blev misfortolket som Yukawas pi-meson).

Kort efter sin hjemkomst fra Pasadena blev Jørgen Bøggild, i 1940, ansat som videnskabelig assistent hos professor Niels Bohr ved Universitetets Institut for Teoretisk Fysik, hvor han i 1944 blev amanuensis og i 1955 professor i fysik.

Det store, spændende emne på Institutet i 1940 var den nyligt opdagede neutron inducerede fissionsproces af uran atomkernen. En heldig konstellation forelå: interesse og indsigt var tilstede, og gode muligheder var forhånden for at gøre interessante undersøgelser. Fra et tyndt uranlag, anbragt i et tågekammer og bestrålet med langsomme neutroner vil der blive udsendt fissionsfragmenter, hvis spor i tågekammerets luft kan studeres i detaljer. En neutronkilde var til rådighed ved anvendelse af det netop etablerede højspændingsanlæg. Fra et beryllium target anbragt i en deutronstråle i højspændingsanlægget udsendes der en stærk flux af langsomme neutroner. Sammen med K.J. Brostrøm og T. Lauritsen (på besøg fra Pasadena) og i tæt samarbejde med Niels Bohr gennemførte Jørgen Bøggild en række betydningsfulde studier af fissionsfragmenters spor i tågekammeret. Fra resultaterne af disse studier fik man oplysninger både om den fissionsproces, som havde udsendt fragmenterne, (specielt om, at der udsendes to ulige tunge fragmenter), og om de processer, som er afgørende for opbremsningen af tunge, højt ladede partikler under deres gennemtrængning af stof. Det sidstnævnte emne havde væsentlig indflydelse på den forskningslinie, som resulterede i Niels Bohrs store afhandling fra 1948, »The Penetration of Atomic Particles Through Matter«.

Under krigen blev Jørgen Bøggild arresteret af Gestapo, samtidig med at Institutet blev besat i december 1943. Han blev dog frigivet igen efter ca. to måneder i Vestre Fængsel.

Efter krigen og Niels Bohrs hjemkomst blev han en af Niels Bohrs nære medarbejdere; blandt andet i de mange byggesager under den store udbygning af Institutet, som fandt sted. I denne periode og i de følgende mange år som Institutets inspektør var Jørgen Bøggilds venlige menneskelighed, humor og sunde dømmekraft med til at præge mange udviklinger på Institutet.

I 1949-50 var han gæsteproffesor ved Rochester University i USA, hvor han igen fik kontakt med forskningen omkring den kosmiske stråling, her med undersøgelser som H. Bradt og B. Peters udførte angående arten af den primære stråling, som falder ind på jordens atmosfære. Dette arbejde blev udført med fotografisk emulsion (og resulterede i opdagelsen af de sammensatte atomkerner som en del af strålingen).

Igen havde Jørgen Bøggild øje og sans for et nyt instrument og dets aktuelle forskningsmuligheder. Den fotografiske emulsions store stoftæthed og den store detailrigdom af partikelsporene i den gjorde den til et egnet instrument for de undersøgelser af den kosmiske strålings partikler, som var interessante i 1950'erne.

Efter hjemkomsten fra Rochester besøget startede Jørgen Bøggild Institutets højenergiafdeling. Det centrale forskningsemne var K-mesonerne og hyperonerne, som var opdaget iblandt de partikler, der udsendes fra energirige partiklers stød mod atomkerner (og energirige partikler var stadigvæk kun tilgængelige i den kosmiske stråling). Efter nogle besøg hos C.F. Powell og hans gruppe i

Bristol blev et samarbejde med dem indledt om eksponeringer af fotografisk emulsion til den energirige kosmiske stråling i toppen af atmosfæren (ballon flyvninger) og undersøgelser af de registrerede partikelspor. Derfra udviklede højenergigruppens arbejde sig, først gennem samarbejde med og udnyttelse af acceleratorlaboratoriet i Berkeley i Californien, senere gennem arbejde i forbindelse med CERN, det fælles europæiske laboratorium for højenergifysik ved Geneve.

Få år efter at organisationen CERN var skabt blev Jørgen Bøggild, i 1956, den ene af Danmarks to delegerede til CERN's råd, Council, og det var han indtil 1972. Han kom til at nyde stor tillid i den internationale kreds af fysikere omkring CERN. Det ytrede sig for eksempel, da der omkring 1970 skulle foretages et vanskeligt valg mellem et antal tilbudte nye byggegrunde for den accelerator (Super Proton Synchrotronen, SPS) som CERN skulle bygge (og som til sidst blev bygget på og omkring CERN's gamle grund ved Geneve). Da blev der udpeget et udvalg af »Four Wise Men« hvoraf Jørgen Bøggild var den ene, til at bese grundene og til at overveje og rekommandere, hvad man burde vælge.

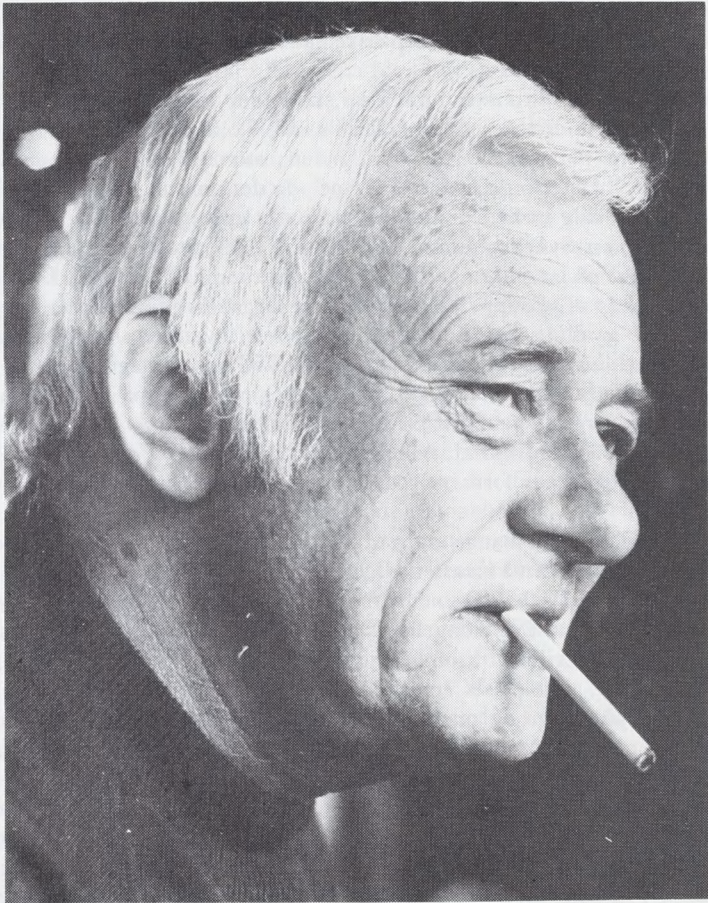
Den danske tilknytning til og udnyttelse af CERN har i meget høj grad været vejledt og hjulpet af Jørgen Bøggild. Det var for eksempel på hans initiativ, at der i 1964 blev oprettet en »CERN Følgeforsknings Bevilling« på finansloven og nedsat et særligt forskningsråd, Acceleratorudvalget, til at forestå denne bevilning. Jørgen Bøggild var formand for Acceleratorudvalget fra dets start i 1964 indtil 1972.

Jørgen Bøggild havde mange andre tillidsposter. Han var medlem af Direktionen af Landsforeningen til Kræftens Bekæmpelse 1957-1973, medlem af Atomenergikommissionen 1960-1969, medlem af Akademiet for de tekniske Videnskaber 1961 og medlem af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab fra 1954.

Både i Jørgen Bøggilds virksomhed som eksperimentalfysiker og i hans parallele, mere private, udfoldelser som kunsthåndværker ytrede hans kunstneriske talent sig. De pålidelige og præcise resultater i hans doktorafhandling var for eksempel betinget af en simpel og elegant ophængning af elektrometertråden, som han havde fundet på. De fremragende tågekammerbilleder, som han frembragte, var baseret på et godt valg blandt mange muligheder af gasblanding, baggrund (fløj), belysning og fotografering. Mangfoldige venner har smukke ting stående, som Jørgen Bøggild har lavet. Træskeer med indlagte figurer i æskens træ, puslespil med brikker i dyreformer, mobiler. Arbejde og leg med plane mønstre dannet af gentagelser af et lille antal figurer (fliser), som ved sammenlægninger kan dække hele planen optog ham meget i årene efter, at han blev professor emeritus i 1973. De foretrukne fliser var som regel fiske- eller fuglelignende. Mulighederne for at opnå nye fliser ved forskellige sammenlægninger af et givet sæt fliser, kaldte Jørgen Bøggild »breeding tessellations«. I 1980 havde han en udstilling på Kunstindustrimuseet af sine mange mosaiker.

Jørgen Bøggild var gift med Karen Louise Bøggild (født Schönau) 1934-1957 og med Gunhild Bøggild (født Bladt) 1961-1981. I begge de to hjem har et par generationer af fysikere og mange andre venner fundet opmuntring, støtte og glæde.

Knud Hansen

Handwritten signature or initials, possibly 'O. J. S.' or similar.

Ove Bøje

18. december 1904 – 7. april 1982

Med Ove Bøjes død mistede dansk idrætsmedicin og fysiurgi en markant og inspirerende skikkelse; for begge disse fags opbygning og udvikling blev han hovedskikkelsen, der udløste en livlig forskningsaktivitet, omend hans tanker om sammenkædning af disse to fag ikke fik det forløb, han havde tænkt sig.

Ove Bøje, der var født i Hasseris ved Ålborg, blev student 1924 fra katedral-skolen i samme by, hvor faderen var lektor. Hjemmet var præget af faderens store interesse for danske guld- og sølvsmedes mærker før 1870; hans bøger derom (1946, suppl. 1949) var præget af flid, omhu, fabelagtig hukommelse og tempo, egenskaber der satte deres præg også på sønnen. 1931 blev Ove Bøje læge fra Københavns Universitet og tilknyttedes samme år universitetets gymnastikteoretiske og fysiologiske laboratorium. Han kom her til at nyde godt af den inspirerende forskning, der lededes af muskelfysiologen Johannes Lindhard og zoofysiologen August Krogh og førtes dermed ind på de kliniske arbejdsfysiologiske studier, der blev hovedemnet for hans senere virke.

Samtidig med turnus (Bispebjerg Hospital, 1934) og kandidatstillinger ved Københavnske hospitaler udarbejdede han sin disputats: *Der Blutzucker während und nach körperlicher Arbeit*, som han forsvarede allerede i 1935. Den var karakteriseret ved sin klare og koncentrerede disposition – og ved at være en af de indtil da mest kortfattede medicinske monografier, idet den kun fyldte 20 sider.

1937 følte Bøje trang til at forlade »det kedsommelige hjemlige karriereræs« og skaffede sig ansættelse som vikarierende distriktslæge i Upernavik i Grønland for et år. Han nærrede siden da en uudslukkelig kærlighed til den grønlandske kultur og levevis. Han førte dagbog om sine oplevelser, om sine videnskabelige studier over ammoniaks betydning for udviklingen af »hajakuller« hos de grønlandske hunde og om hans og hustruen Trines fysiurgiske virke blandt eskimoerne. Kort før sin død nåede Bøje at fuldende korraturen på sin »*Slædespor, Læge i Nordgrønland*«, der giver et smukt indblik i hans både realistiske og romantiske livssyn; bogen er udkommet posthumt (1982).

Sideløbende med assistentvirke ved universitetets gymnastikteoretiske laboratorium fra 1938 blev Bøje 1939-43 assistent ved Rigshospitalets fysiurgiske klinik, hvor han hos Johannes Helweg fik mulighederne for at forbinde klinik med fysiologisk grundforskning – af største betydning for en mere videnskabelig udvikling indenfor fysiurgi og det gryende speciale idrætsmedicin. 1941 blev han speciallæge i fysiurgi – og fra 1943-53 forvaltede han et ham personligt tildelt lektorat i idrætsfysiologi ved Københavns Universitet. Fra 1954-74 var han overlæge ved Rigshospitalets fysiurgiske afdeling T, hvor han fik oprettet en egen sengeafdeling af stor betydning for fagets videre udvikling. Fra 1953-64 var Bøje lektor, og i det følgende ti-år professor i fysiurgi ved Københavns Universitet.

Allerede i ungdomsårene var han som aktiv sportsudøver engageret i flere

idrætsgrene og gjorde sig især bemærket indenfor boksportsen, hvor han gjorde sit til af denne skulle udvikles som en gentlemanidræt. Den fysiologiske udforskning af kroppsbevægelsernes indflydelse på bevægeapparatets led og muskler og på kredsløbet havde under Johannes Lindhards ledelse i 1920-30'erne opnået en stærk udvikling. Bøje udrettede i disse år et stort arbejde som idrætslæge under Dansk Idrætsforbund, hvor det lykkedes Lindhards efterfølger professor Emanuel Hansen fra 1939 efter langvarige forhandlinger med lægeforeningens hygiejnekomité og Idrætsforbundet at få skaffet økonomiske midler til en specialuddannelse af Bøje med særligt henblik på senere idrætsorienteret videreuddannelse af andre læger. Bøje kunne dermed fortsætte sine idrætsfysiologiske studier på det gymnastikteoretiske laboratorium samtidig med kliniske undersøgelser af udøvende sportsudøvere i Idrætsforbundets i 1922 oprettede lægeværelse.

I 1942 publicerede Bøje håndbogen: *Idrætsmedicin* et grundlæggende pionerarbejde om klinisk og fysiologisk forskning af betydning for såvel læger som sportsfolk – og året efter overtog han ledelsen af idrætsklinikken, en institution han i 1958 fik overført til Rigshospitalet. Samtidig med at han i det følgende ti-år gennemførte en udstrakt og meget søgt kursus- og foredragsvirksomhed indenfor idrætsleders og instruktørers kreds, publicerede han i samarbejde bl.a. med Erling Asmussen en række afhandlinger dels om muskelopvarmnings betydning for den fysiske præstationsevne og muskulaturens mekaniske nyttevirkning, dels om arbejdssevnen påvirkelighed af alkohol og andre stimulerende midler. Hans interesse for instruktion og popularisering medførte, at han også i disse år fik udgivet en række bøger vedrørende rationelle træningsprincipper, muskelopvarmning og sportsskader: *Idræts teori* (1945), *Rationel træning* (1950), *Bevægelseslære, træning og øvelsesterapi* (1955), der blev af skelsættende betydning for såvel sportsudøvere som læger og forskere interesserede i idrætsmedicin.

Hans interesse for de psykologiske faktoreres betydning for bevægeapparatets funktion medførte, at han i 1946 sammen med Annelise Garde og Alice Sachs-Jacobsen publicerede en *Grafologi i Grundtræk*.

Under sit virke som fysiurg og kliniker så Bøje det som en væsentlig opgave også at vurdere og forbedre de ofte på lidet videnskabeligt grundlag baserede behandlingsformer indenfor specialet. I samarbejde med kiropraktorer søgte han at udfinde rationalet bag disse forkætrede behandlingsmetoder – og sammen med en række medarbejdere (Jørgen W. Hansen, Mune, Møllehave) undersøgte forskellige terapiformers muskeloptrænings effekt med værdifulde disputatsarbejder som resultat.

I 1958 udkom hans *Lærebog i Fysiurgi*, og 1969 (og 1973) hans *Fysiurgisk diagnostik og Terapi*, hvor han i særlig grad lagde vægten på den fysiologiske og patoanatomiske baggrund for bevægeapparatets funktion og på de lidelser, der kompromitterer den motoriske aktivitet, specielt det neuromuskulære samspil. Ved siden af dette klinisk-arbejdsfysiologiske aspekt fik særligt ud fra Helwegs inspiration den manuelle undersøgelsesteknik en fremtrædende plads. I en periode hvor den immunologisk-reumatologiske forskning efter steroidærens introduktion var ved at vinde fodfæste, blev hans bøger af stor betydning ved deres pædagogisk velformulerede instruktion. Ved indretningen af det i 1970 indviede nye Rigshospitalskompleks gjorde Bøje samtidigt en prægnant indsats for ikke blot at få indrettet en tidsvarende hensigtsmæssig fysiurgisk sengeafdeling med tilhørende ambulatoriefaciliteter og ergo- og fysioterapeutiske klinikker, men han sikrede også med støtte fra Rigsforeningen til Gigtens Bekæmpelse oprettelsen af et veludstyret rummeligt laboratorium til grundforskning indenfor klinisk arbejdsfysiologi.

Gennem årene fik Bøje naturligt en række organisatoriske tillidshverv. 1970 udnævntes han til formand for det under ministeriet for kulturelle anliggender nedsatte idrætsudvalg, der 1974 fremkom med en særdeles fyldig betænkning om idrætten og friluftslivet.

Hans tanker om at det fysiurgiske speciale skulle videreudvikles som en klinisk arbejdsfysiologisk disciplin i mindre grad knyttet til klinisk reumatologi, vandt næppe det gehør, han havde ønsket sig. Som han udtrykte det: »Fysiurgi er et overgangsfænomen i dansk medicinsk historie, iøvrigt et rent dansk fænomen, der vil spalte sig ud i reumatologi, klinisk arbejdsfysiologi og revalidering. Fysiurgi vil leve som et påkrævet levn fra kloge koners, massørers og kiropraktors tid som en trøsteterapi, enhver læge kan ordinere« (1958). Fysiurgien og dets samhörighed med den immunologiske reumatologi har netop vundet ved fortsat samvirke – og vil sætte sit præg på gigtlidelsers diagnostik og behandling samt forskningen deraf fremover.

For den tidligere så aktive idrætsentusiast blev otiumsårene nok vanskeligere, end han havde tænkt sig. Hans længe nærrede ønsker om nyt ophold på Grønland kom ikke til udførelse, og hans sidste år hæmmedes ydermere af sygdom, som han ved sin hustru Inge's gode støtte bar med tålmod og udadvendt upåvirkethed.

Med sin videnskabeligt, stringent skolede uddannelse, sin glæde ved og lyst til at lære af andre og til at viderebringe sin personligt bearbejdede lærdom og viden, blev Bøje en forgrundsskikkelse indenfor dansk idrætsmedicin og fysiurgi. Med sin undertiden sarkastiske og ofte ironiske formulering af sine meninger og standpunkter kunne han lide at provokere og vække opsigt, men hans afvæbnende smil og hans gennemtænkte overvejelser bragte hurtigt forståelse for hans opfattelse. Hans store pædagogiske evner satte sit præg på de emner, han kæmpede for og bar rige resultater forskningsmæssigt og videnskabeligt. Hans banebrydende arbejde indenfor dansk klinisk arbejdsfysiologi gjorde ham til en banebrydende pionerskikkelse, hvis virke mange har kunnet bygge videre ud fra.

E. Snorrason

Axel S. Christensen

Aksel E. Christensen

11. september 1906 – 15. december 1981

I sin sidste forelæsning som professor, ved udgangen af september 1976, så Aksel E. Christensen tilbage på sin uddannelse til historiker ved Københavns Universitet gennem 50 år. Forelæsningen blev siden omarbejdet og trykt (1978) og er i den således foreliggende skikkelse et højst læseværdigt vidnesbyrd om en fremtrædende forskers selvforståelse. Den der vil fordybe sig i Aksel E. Christensens indsats finder nyttig vejledning her, også selv om mange interessante enkeltheder er behandlet i største korthed eller helt uomtalt.

Aksel E. – som han altid blev kaldt på universitetet – voksede op i et skomagerhjem i Bernstorffsminde på Sydbyn. Læsemulighederne var begrænsede i Brahetrolleborg sogn, men den videbegærlige dreng slugte, hvad han kom over, herunder P.F. Suhms bindstærke »Historie af Danmark«, skrevet i slutningen af det 18. århundrede og omhandlende middelalderens historie til ca. 1400. Det turde siges at være en ildildåb for en kommende middelalderhistoriker at tygge sig gennem Suhms kronologisk ordnede materialesamling og hans langtrukne diskussioner af kildernes udsagn. Det er ubegribeligt, at drengen stod det ud, men det er ikke utænkeligt, at denne usædvanlige indgang til studiet har haft sin betydning på længere sigt. At den historiske interesse også nærredes af Adam Fabricius' Danmarkshistorie med dens nationale holdning er mindre usædvanligt. Læsningen var i øvrigt på ingen måde indskrænket til historisk litteratur.

Efter at have afsluttet folkeskolen var det naturligt for en sydfynsk skomagersøn at tjene til livets ophold ved landbruget, men for Aksel E. kunne det ikke være tilfredsstillende, og støttet af præst og lærer lykkedes det ham at komme videre til Odense Katedralskole, hvorfra han dimitteredes i 1926. Samme år begyndte han studierne ved Københavns Universitet, i begyndelsen med dansk som hovedfag og historie som bifag, men efter kort tid med de to fag i omvendt rækkefølge. Med denne fagkombination blev han cand.mag. i 1932. Dansk var reduceret til bifag, men interessen for dansk sprog og litteratur var stadig levende, hvad der blev en ubestridelig fordel for Aksel E. i hans senere studium af kilderne til Danmarks historie. Hans nære kontakt med studie- og Regenskammerater fra nordisk filologi, hvoraf nogle senere blev universitetskolleger, fastholdtes livet ud.

Blandt universitetets professorer i historie fik Erik Arup og Aage Friis størst betydning for Aksel E. Christensen. Han har senere vedgået arv og gæld til dem begge og engagerede sig vistnok ikke i den strid mellem netop disse to historieprofessorer, som ellers spillede så betydelig en rolle for historikermiljøet i 1930'erne. Som følge af sit videnskabelige emnevalg kom han dog efterhånden til at stå Arup nærmest og blev undervisningsassistent for ham i 1938.

Af største betydning for Aksel E. Christensens videnskabelige udvikling blev det, at han i efteråret 1932 fik lejlighed til at deltage i den svenske økonomiske historiker Eli F. Heckschers baltiske seminar i Stockholm. Heckscher var øko-

nom og internationalt anerkendt som forsker. Hos ham kunne et behov for teoretisk afklaring finde bedre næring end i den københavnske historikerverden. På Heckschers seminar indledte Aksel E. de studier over Øresundstoldregnskabernes kildeværdi, som to år senere, med Hansehistorikeren Walther Vogels hjælp, publiceredes på tysk. Men på Heckschers seminar og ved senere kongresser i Østersøområdet mødte Aksel E. også tyske historikere af anden observans end den noble redaktør af »Hansische Geschichtsblätter«. De nazistiske historikers stedse mere dominerende optræden fyldte den unge dansker med en harme og afsky, som blev siddende i ham.

Imidlertid fortsattes de handelshistoriske studier med koncentration om den hollandske Østersøhandel i årene omkring 1600. Et stort materiale blev indsamlet i Holland under en studierejse i 1937, og da den opnåede støtte ikke strakte til et længere ophold, fotograferede Aksel E. med sin medbragte Leica de relevante arkivalier (5000 sider) og studerede dem senere i hjemlige omgivelser. Det var dengang usædvanligt, men viste sig at være en stor fordel, da krigen snart efter umuliggjorde fortsatte undersøgelser i udlandet.

Resultatet blev disputatsen »Dutch Trade to the Baltic about 1600« (1941), en tung bog på 490 store sider, mættede af stof og tanker. Øresundstoldregnskabene, som Nina Bang havde udgivet i troskyldig tillid til deres kildeværdi, var i de foregående år gjort til genstand for kritik, dels af udenlandske forskere og herhjemme navnlig af Astrid Friis. Aksel E. Christensen videreførte denne kritik, men ville ikke standse ved den hidtidige nedvurdering af toldregnskabernes kildeværdi og den generelle karakteristik af deres oplysninger som minimumstal. Når han »konfronterede« Øresundstoldregnskabene med de hollandske notarialakter, repræsenterede de to kildekompelser den historiske virkelighed på hver sin måde, begge meget ufuldstændigt, men således, at studiet af det ene førte til bedre forståelse af det andets repræsentativitet. Det ramte det hollandske materiale fuldt så hårdt som det danske, der i kraft af sin fuldstændighed fremstod som det eneste mulige grundlag for at måle »transitbalancen« i Øresund. Dette ambitiøse mål blev ikke nået, men gennem sin »reviderede lastetoldskurve« mente Aksel E. Christensen at kunne give et acceptabelt, om også kun tilnærmelsesvis korrekt udtryk for omfanget af varetransporten, »pulsslaget« i Øresund.

Kritikken lod ikke vente på sig. Den kom frem allerede ved forsvaret, især fra den ene officielle opponent, Albert Olsen, og fortsattes af Astrid Friis i en anmeldelse i *Historisk Tidsskrift*. Da Aksel E. tog til genmæle, udspandt der sig en længere polemik, som næppe nogen vil kalde frugtbar. De to tænkte i så forskellige baner, at enighed umuligt kunne opnås.

I 1943 fik Aksel E. Christensen et af de nyoprettede universitetsadjunkturen (svarende til de senere seniorstipendiater) og dermed for første gang en stilling, som var til at leve af, omend den var tidsbegrænset. Hidtil havde forfatterhonorarer, f.eks. for den udmærkede oversigt over tiden indtil 1730 i »Industriens Historie i Danmark« I (1943), været af stor betydning for at klare dagen og vejen. Som adjunkt var Aksel E. frit stillet med hensyn til undervisningsemne og valgte bl.a. at tage teoretiske og metodiske problemer op, herunder dem, han havde beskæftiget sig med i disputatsen, men også mange andre. I forhold til den traditionelle metodeundervisning hos Erik Arup var der unægtelig tale om en fornyelse, som kunne virke overvældende på nogle studerende, men som ikke tillod nogen tvivl om, at det var en dybt engageret videnskabsmand der førte ordet. Aksel E. kom også ind på sin polemik mod Ad. Stender-Petersen og især Louis Hjelmslev, som havde krævet af den historiske forskning, at den hævede

sig op til et højere, systematiserende og generaliserende stade og en almen teoridannelse, omfattende alle historiske forløb, hvis den ville anses for en egentlig videnskab – et krav, som for Aksel E. var en uhyrlighed.

Som adjunkt holdt Aksel E. Christensen også en række forelæsninger, der publiceredes i bogen »Kongemagt og Aristokrati« (1945), vel nok det af hans skrifter, der har haft størst betydning for de studerende, som i denne analyserende fremstilling af middelalderlig dansk statsopfattelse indtil unionstiden fik et nyttigt supplement til Arups Danmarkskrønike. Skønt disputatsarbejdet var gået i anden retning, havde dansk middelalderhistorie længe stået Aksel E.'s hjerte nær. I slutningen af sin studietid fik han universitetets guldmedalje for en afhandling om det nordiske gildvæsen i senmiddelalderen, en undersøgelse, som aldrig er publiceret i sin helhed, men som har sat sig spor mange steder i hans forfatterskab. Han havde også tidligere skrevet afsnit om Danmarks handel og befolkning i middelalderen i samleværket »Nordisk Kultur«, hvor bl.a. hans anvendelse af kirkernes placering til at belyse befolkningstætheden er et originalt og stadig værdsat bidrag.

Da Knud Fabricius i 1945 tog sin afsked, søgte Aksel E. Christensen det ledige professorat, og om hans kompetence kunne der ikke være tvivl. Bedømmelsesudvalget anså det imidlertid for ønskeligt, at han og hans medansøger, Astrid Friis, demonstrerede deres evner som universitetslærere ved konkurrenceforelæsninger, som under stor opmærksomhed blev afholdt i oktober 1945. Afgørelsen faldt ud til fordel for Astrid Friis, hvad der ikke overraskede Aksel E., men til gengæld andre, som havde troet, at forelæsningerne skulle afgøre sagen.

Ved udgangen af januar 1947 trådte også Erik Arup tilbage, og denne gang var det stillingen som professor i nordiske antikviteter og Rostgardianus der blev ledig. Aksel E. Christensen var på ny ansøger, men ikke den eneste, og stærke kræfter, både inden for den historiske faggruppe og uden for, gik ind for en af medansøgerne. Aksel E. Christensens videnskabelige produktion lod sig imidlertid ikke afvise, men Rostgardianus blev han ikke. Bedømmelsesudvalget satte spørgsmålstegn ved hans kompetence med hensyn til de nordiske antikviteter, og i stedet oprettedes et ordinært professorat i historie, som Aksel E. tiltrådte 1. april 1948. Mange har senere undret sig over dette forløb.

Til Aksel E. Christensens faste opgaver som professor hørte varetagelse af det særlige kursus i historieforskningens metode og teknik, som var grundlagt af Erslev og videreført af Arup. Ved den nye studieordning i 1948 fik denne disciplin en stærkere placering inden for forprøven, idet der nu forlangtes skriftlig besvarelse af en række spørgsmål på grundlag af ulæste kildetekster. Det stillede øgede krav til både studenter og lærer, og samtidig voksede den sidstnævntes arbejdsbyrde som følge af det stigende studentertal. De kildekritiske »øvelser« kunne vanskeligt fungere efter hensigten, når auditoriet nærmede sig 200, og den dialog mellem lærer og studerende, som Aksel E. gerne ville gøre til et bærende element, blev i nogen grad fiktiv. Men bortset herfra havde Aksel E. ikke noget imod at tale til store auditorier, og den usikkerhed, der havde præget hans undervisning i de unge år, afløstes efterhånden af en fortrinlig forelæsnings-teknik.

Som forgængerne gennemførte Aksel E. metodekurset på grundlag af kilder til dansk middelalderhistorie, der er eminent egnede til at illustrere anvendelsen af de klassiske kildekritiske principper. Som grundlag for undervisningen udgav han i 1966 »Historiske Kildesteder«, en stærkt revideret og suppleret videreførelse af Erik Arups »Kildesteder« fra 1931, der selv var en revideret udgave af Erslevs samling fra 1888. Traditionen bevaredes, men skikkelsen blev unægtelig

fornyet. Her må det også nævnes, at Aksel E. var en veloplagt anfører på talrige ekskursioner til historiske »monumenter«, der måtte studeres på stedet, det være sig i ind- eller udland. I mange tilfælde foretoges disse ekskursioner sammen med fagfæller fra Lunds Universitet, der længe havde været en inspirationskilde for den københavnske historikerverden.

Aksel E. fastholdt stedse, at metodekursets hovedformål var at indføre de unge studerende i forskningens kildekritiske fase, undertiden med det resultat, at kildegrundlaget blev totalt underkendt – »det kan vi ikke vide *noget* om helst om!« – og under alle omstændigheder med understregning af, at kildematerialet kun repræsenterer den historiske virkelighed ufuldkomment og ofte tillader flere fortolkninger. En relativistisk holdning over for Arups positivisme. At kildekritikken var en mindre del af den samlede forskningsproces, placeret mellem problemformulering og syntesedannelse, vidste Aksel E. så godt som nogen, men det var hans opfattelse, at inddragelse af historieteori i større omfang på et så tidligt stadium af studiet ville stille urimelige krav til de studerende. Det fortsatte studium, som stedse måtte have metodisk aspekt, måtte bringe dem videre. Metodekurset var kun en indføring.

Svarende til dette synspunkt var Aksel E. Christensens undervisning i Danmarks middelalderhistorie, som det var hans embedspligt at varetage, altid en redegørelse for forskningsproblematik og kildegrundlag. Det gjaldt hans øvelser og ikke mindre hans forelæsninger, hvor han i årenes løb gav en sammenhængende oversigt over hele Danmarks middelalder på grundlag af omhyggeligt udarbejdede og gang på gang reviderede manuskripter. Disse forelæsningsmanuskripter er udgangspunktet for fremstillingerne i »Vikingetidens Danmark – På oldhistorisk baggrund« (1969), »Tiden 1042-1241« i Gyldendals Danmarks-historie I (1977) og »Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439« (1980). Det vil erkendes, at Aksel E. heller ikke under sit otium lå på den lade side.

Som historiker fastholdt Aksel E. Christensen den kronologisk fremadskridende »diakronisk-dynamiske« fremstilling som nødvendig for den fulde forståelse af begivenhederne i deres tidsbestemte sammenhæng og dermed for den ægte historiske fortolkning. Nok så karakteristisk er dog hans vilje og evne til selvstændig vurdering af kilderne og de markante konklusioner, ofte med polemisk brod, som kildestudiet resulterede i. Fremdragelsen af det sjællandske Trelleborg gav ham ikke grundlag for en sikker fortolkning, men da tre tilsvarende vikingeborge blev påvist i andre landsdele, var han ikke i tvivl om, at de gav ny og vigtig information om tidens danske statsmagt. Når han så kraftigt tog afstand fra tyske historikers påstand om Lübecks dominerende indflydelse i Norden allerede i 12. århundrede, var et af hans udgangspunkter, at ærkebiskoppen i Lund disponerede over en domkirke af sten i klasse med de bedste i Vesteuropa på et tidspunkt, da man i Lübeck ikke var nået længere end til at bygge en trækirke. Aksel E.'s revision af dette problemkompleks blev lagt frem på det nordiske historikermøde i Århus 1957 (»Hansestæderne og Norden«, Århus 1957) og fortsat gennem en række afhandlinger i de følgende år, af hvilke de vigtigste er genoptrykt i »Danmark, Norden og Østersøen«, der udsendes af Historisk Institut i anledning af hans halvfjerdsårsdag 1976. Her finder man også en række af hans undersøgelser over senmiddelalderens danske samfund og over vigtige epoker i Nordens historie samt hans bibliografi.

Indtil styrelsesloven 1970 medførte professoratet automatisk sæde i det filosofiske fakultet, for hvilket Aksel E. Christensen efter tur var dekan 1957-58. Året før var han blevet medlem af universitetets stipendiebestyrelse (1956-66) og af eforatet for Kvinderegensen (1956-67), i 1960 indvalgte han i konsistorium og

1964 i dettes forretningsudvalg (-1969). I de samme år medvirkede Aksel E. ved opbygningen af Historisk Institut, hvis forstander han var 1964-70, og dertil kom virksomhed i adskillige lærde selskaber og faglige sammenslutninger. Overalt engagerede han sig med tilsyneladende uudtømmelig energi. Næppe ét fakultetsmøde gik til ende, uden at han havde haft ordet. For Aksel E. som for mange af hans jævnaldrende, der havde ydet deres bedste i universitetets tjeneste, måtte den hårde dom, der fra 1968 blev fældet over »professorvældet«, forekomme uretfærdig, men som de øvrige fakultetsmedlemmer støttede han overgangen til en ny ledelsesstruktur. En længere sygdomsperiode netop i denne bevægede tid, hvor det kunne være vanskeligt at følge med fra dag til dag, medvirkede til, at han fik vanskeligt ved at tilpasse sig det nye universitet, hvor den videnskabelige kompetence efter hans mening var for svagt repræsenteret.

»Ret og Magt i dansk Middelalder« kaldte Aksel E. sine afskedsforelæsninger. Det var en problematik, han var dybt engageret i, og ikke blot som middelalderhistoriker. Han stolede ikke på, at magthaverne til nogen tid ville bøje sig for retten, hvis det stred mod deres interesser, og han så dette synspunkt bekræftet af striden om de islandske håndskrifter udlevering, som han i egenskab af efor for Den Arnamagnæanske Stiftelse (1961-72) tog lidenskabeligt del i. Udfaldet betragtede han som et overgreb, og Aksel E. var aldrig den der tav stille, når han mente der blev handlet forkert. Så blev han vred.

Svend Ellehøj

Allen Young

Sven Henningsen

2. februar 1910 – 24. januar 1982

Indtil det sidste var Sven Henningsen optaget af den nyere og nyeste tids historie og dens placering inden for historiestudiet som helhed. Han tog efter sin afgang som professor i 1980 initiativet til at sammenkalde en række historikere med tilsvarende interesseområde, og han arbejdede ihærdigt på en desværre uafsluttet afhandling om »Institut for Historie og Samfundsøkonomi«, der fik så stor betydning for hans egen udvikling som historiker.

Han opvoksede i et håndværkerhjem i Stubbekøbing og kom efter bestået realeksamen i 1925 i boghandlerlære, i løbet af hvilken han bestod handelsmedhjælpereksamen i 1927. Lysten til ikke blot at sælge, men også læse bøger førte til, at Sven Henningsen i 1930 tog studentereksamen fra Statens og Hovedstads-kommunernes kursus. Han bevarede lige siden en særlig respekt for de studerende, der lige som han selv havde gennemgået en praktisk uddannelse, inden de valgte studium. Interessen for det praktiske og handlingen prægede ham også lige siden. Når hans valg af studium faldt på historien, skyldtes det mange forskellige forhold, men medvirkende var også hans interesse for samfundsforhold i bred forstand, som han mente, at netop studiet af historie måtte give forudsætninger for at forstå og handle over for.

Allerede 2 år efter påbegyndelsen af sit studium blev han som assistent knyttet til det nyligt oprettede »Institut for Historie og Samfundsøkonomi«, hvis grundidé netop var gennem et organiseret forskningssamarbejde mellem historikere og økonomer både at kunne analysere og gennem analysen påvirke samfundsforholdene. Her kom han til at arbejde sammen med en stor kreds af både noget ældre, men også mange jævnaldrende historikere og økonomer blandt andet med udgivelsen af instituttets tidsskrift »Økonomi og Politik«, som han senere selv blev redaktør af. Arbejdet på instituttet ved siden af studierne svarede meget godt til de forhåbninger, hvormed Sven Henningsen gik ind til historiestudiet. Han blev yderligere tilskyndet til at beskæftige sig med moderne historie, da professor Albert Olsen valgte ham som en af sine nærmeste medarbejdere til at skrive i det sidste bind af Gyldendals nye Verdenshistorie, der udkom 1936. På det tidspunkt havde Sven Henningsen forlængst besluttet sig for at afslutte sit studium med en konferens, og han blev mag.art. i 1937. Også efter konferensen arbejdede Sven Henningsen på »Institut for Historie og Samfundsøkonomi«, hvor han blev ansat som medarbejder i 1938 og leder af den historiske afdeling i 1943. Han var samtidig undervisningsassistent hos professor Albert Olsen fra 1940, og han knyttede sig meget til Albert Olsen, som havde betydet så meget for hans studieinteresse og mulighederne for at forfølge den. Han var i gang med arbejdet på sin disputats, da han i 1943 samtidig med Albert Olsen måtte forlade landet og tage ophold i Göteborg, hvor han videreførte og afsluttede arbejdet. I 1944 forsvarede han den ved Göteborgs universitet. Titlen var: »Studier over den økonomiske Liberalismes Gennembrud i Danmark. Land-

haandværket.« Heri behandlede han spørgsmålet om de økonomiske, sociale og politiske forudsætninger for næringsfrihedsloven af 1857, hvorved de gamle håndværkerlaug blev ophævet, og hvilke virkninger den havde for specielt landhåndværket. Emnevalg- og afgrænsning var tydeligt præget af hans tilknytning til »Institut for Historie og Samfundsøkonomi« – hans undersøgelse var kun én af flere planlagte, som alsidigt skulle belyse liberalismens gennembrud i det danske samfund som forudsætning for den følgende samfundsudvikling. Efter tilbagekomsten til København i 1945 genoptog han arbejdet på »Institut for Historie og Samfundsøkonomi« og også sit lektorat i historie ved universitetet, som han var blevet udnævnt til i 1943. Iøvrigt skaffede han sig i løbet af de første efterkrigsår en lang række internationale kontakter – også gennem sit arbejde på instituttet – og var i 1948-49 gæsteprofessor i internationale relationer ved Minnesotas universitet. Rent fagligt betød disse år meget for Sven Henningsen, fordi han uden for landets grænser blev opmærksom på, hvorledes beskæftigelsen med moderne samfundsforhold og historie blev drevet som anerkendte universitetsstudier, hvilket ikke var tilfældet i Danmark. Han hjemførte fra sine udenlandsrejser de nyeste lærebøger i den politologiske videnskab, som på dansk fik betegnelsen statskundskab, og indførte dem i sin undervisning for historiestuderende. Hans særlige interesse var den internationale politik, og inden for den fik tysk-amerikaneren Hans J. Morgenthau særlig betydning for ham.

Hans travle virksomhed ved universitet, institut og i udlandet levned ham dog tid til dels at skrive løbende kommentarer til dagbladet »Ekstra-Bladet« om aktuelle politiske emner, ligesom han i disse år blev flittigt benyttet som radiokommentator i Danmarks Radio. Han var også sekretær ved den af Rigsdagen nedsatte parlamentariske kommission og havde hovedansvaret for redaktionen af dens omfattende betænkning, foruden at han også underviste ved Danmarks Lære højskole. Der var den sammenhæng i disse mange og tilsyneladende adspredte aktiviteter, at de for Sven Henningsen alle medvirkede til at sprænge de snævre faglige kredse og demonstrere historiens anvendelighed i flere forskellige sammenhænge, samtidig med at han derved mente at kunne forny det historiske studium, så det både tidsmæssigt og emnemæssigt åbnede sig overfor andre samfundsvidenskaber, i hans tilfælde især politologien.

Ved Albert Olsens meget tidlige død i 1949 blev hans efterladte professorat besat af Povl Bagge, der var en helt anderledes historiker end både Albert Olsen og Sven Henningsen. Men i 1953 oprettedes et nyt professorat i moderne historie og samfundskundskab, hvis oprettelse netop blev begrundet med Sven Henningsens indsats inden for disse to områder og da også blev besat med ham uden opslag. Dermed var der sket en etablering af det, som både arbejdet på instituttet og meget af Sven Henningsens eget arbejde havde tilsigtet: moderne historie og samfundsforhold var blevet anerkendte studieområder inden for historiestudiet.

Sven Henningsen var en fortræffelig forelæser, der med megen sans for dramatik og kolorit kunne holde et stort auditoriums opmærksomhed fanget. Men han var og blev aldrig nogen helt almindelig historieprofessor, dertil var både hans område og han selv for omdiskuteret. Mere traditionelt indstillede historikere også blandt de studerende anså hverken hans emneområde eller hans behandling af det for at være seriøs historie, mens han virkede meget dragende på yngre, der var blevet tiltrukket af historiestudiet af samme bevæggrunde som han selv. Det blev en udfordring for Sven Henningsen under hele hans professor-tid at demonstrere, hvordan behandlingen af den moderne historie kunne være lige så seriøs som af den ældre tids historie. Han stillede ofte endog meget

strenge kildekritiske krav til de studerende, der fulgte hans undervisning. Således afviste han pure, at man kunne beskæftige sig seriøst med udviklingen i lande eller områder, hvis sprog man ikke beherskede, fordi man så ikke kunne læse og bearbejde førstehåndskilder. Det kunne nu og da bringe vanskeligheder i forhold til det politologiske emneområde, som interesserede ham mest, nemlig international politik. Sin ypperste og for mange helt uforglemmelige indsats som universitetslærer udøvede han dog som så mange andre i de mere begrænsede og studenteraktive øvelsesdiskussioner, der ofte førte til specialeafhandlinger. Han var en stimulerende, meget vidende – gerne drilsk, men aldrig nedgørende – vejleder, som satte pris på at blive modsagt for så yderligere at kunne skærpe sin pointe.

Sven Henningsen var og blev aldrig nogen stille stuelærd, og foruden mange aktiviteter uden for universitetet, kastede han sig fra slutningen af 1950'erne med ildhu ind i universitetspolitisk og -organisationsarbejde. Under indtryk af den stærkt øgede tilgang af studerende, der medførte en kraftig udvidelse af universitetets stab af ansatte og skabte trængsel i dets lokaler, var Sven Henningsen blandt dem, der tidligst indså nødvendigheden af reformer og ændringer. I disse år foregik også forarbejderne til oprettelsen af et nyt fag ved universitetet, nemlig samfundsfag, som skulle rumme både økonomi, sociologi, historie og politologi. Også det arbejde deltog Sven Henningsen ivrigt i og med støtte i ydre konjunkturer lykkedes det ham at overvinde interne betænkeligheder og få faget oprettet i 1965. I 1958 opløstes det tidligere »Institut for Historie og Samfundsökonomi« i tre institutter: Økonomiske institut, Historisk institut og Institut for samtidshistorie og statskundskab. Sven Henningsen var tilhænger af institutindretningen også for humanistiske og samfundsvidenskabelige fag – hans egne erfaringer tilsagde ham at være det –, og han overtog posten som bestyrer for det sidstnævnte af de tre nye institutter. Han var dekan for Det filosofiske fakultet 1964-65 og var i de næstfølgende år knyttet til rektors kontor vedrørende universitetets lokaleforhold. Han opstillede til rektorvalget i 1966, men måtte se sig slået af Mogens Fog, for hvem han dog blev en meget værdsat prorektor i årene 1967-69. Samarbejdet mellem Mogens Fog og Sven Henningsen var meget bedre, end de fleste havde frygtet, og det fik væsentlig betydning under de hektiske forløb i 1968 og det følgende år, hvor der med kort varsel skulle træffes meget vidtrækkende beslutninger af universitetets ledelse. Efter prorektorperioden blev Sven Henningsen siddende i konsistorium indtil 1971 og deltog således i forarbejderne til universitetets nye styrelseslov.

Sven Henningsens organisatoriske og fagpolitiske indsats indskrænkede sig ikke til universitetet alene. Han deltog i forberedelserne af større internationale projekter om studier af aktuelle internationale forhold, og inden for Norden blev han en central figur ved styrkelsen af disciplinen international politik, der blev søgt koordineret under Nordisk Råd. Han var formand for den kommission, der i 1964 foreslog oprettelsen af en nordisk samarbejdskomité for studiet af international politik samt freds- og konfliktforskning, og han var medlem af samme komité's bestyrelse i mange år. Han var meget aktiv ved etableringen af nordiske statskundskabskonferencer og var med til at stifte tidsskrifterne »Scandinavian Political Studies« og »Cooperation and Conflict«. Han var medstifter af og i mange år formand for Dansk Selskab for Statskundskab, ligesom han var med til at grundlægge Dansk udenrigspolitisk Institut i 1967. Det vil føre meget vidt at nævne alle de øvrige folkeoplysende og humanitære organisationer, som han samtidigt deltog flittigt i. Alt dette arbejde vidner om Sven Henningsens store arbejdskraft, om den position han indtog i faglige kredse og naturligvis også om

den betydning, han selv tillagde denne form for arbejde. Den bundede i hans overbevisning om, at uden organiserede strukturer ville netop et fagområde som det, han beskæftigede sig med og interesserede sig for, alt for let risikere at blive løbet over ende af énsidigt politisk engagerede – netop fordi emnet var så aktuelt og kunne give anledning til meget kontroversielle synspunkter. Hans ry som mødeleder, forhandler og formidler mellem modsatrettede synspunkter blev yderligere fastslået gennem hans mange aktiviteter uden for universitetet. Samtidig vandt han respekt – hos nogle dog modstand –, fordi det hævdedes om ham, at han altid formåede at få sagerne afgjort som det passede ham bedst. Det samme kan mere positivt udtrykkes sådan, at han formåede med konsekvens og ihærdighed af fastholde sine mål og manøvrere uden om de vanskeligste skær.

I sin omgang med studenter og medarbejdere på universitetet var Sven Henningsen åben og venlig, men kunne, hvis han fandt det nødvendigt, være meget skarp både i faglige og ikke mindst fagpolitiske diskussioner. Han var som professor og dermed bestyrer for Institut for Samtidshistorie og Statskundskab 1958-72 den naturlige førstemand, der som en selvfølge udadtil havde ansvaret for instituttets virksomhed. Men han traf aldrig betydningsfulde beslutninger uden at have drøftet dem med samtlige medarbejdere. Især fra 1963, hvor instituttets personale blev væsentligt forøget i meget stærkt tempo, søgte han som den første blandt ligemænd at skabe »et hold«, der i fællesskab deltog i instituttets store og små problemer. Samtidig var han indstillet på at overlade både de daglige gøremål og også administrativt og fagligt vigtige spørgsmål til medarbejderne selv. Slagordet »professorvælde«, der blev udmøntet omkring 1968, fandt han derfor urimeligt og misvisende i hvert fald for sit eget vedkommende og de fleste af sine kolleger.

De ændringer i universitetets styrelsesmåder, som han selv havde været med til at præge, og som slog igennem med den nye styrelseslov, kunne Sven Henningsen stort set anse for både nødvendige og positive. Hans største betænkelighed gjaldt den kollektivisering af ansvaret – både det faglige, det økonomiske og det administrative –, som styrelsesloven indebar. For ham og de fleste af hans generation var det mest naturlige, at én og kun én kunne have det endelige ansvar. Men både gennem sine praktiske erfaringer og sine studier var Sven Henningsen blevet en realpolitiker, der indså, hvornår det var nødvendigt at bøje sig.

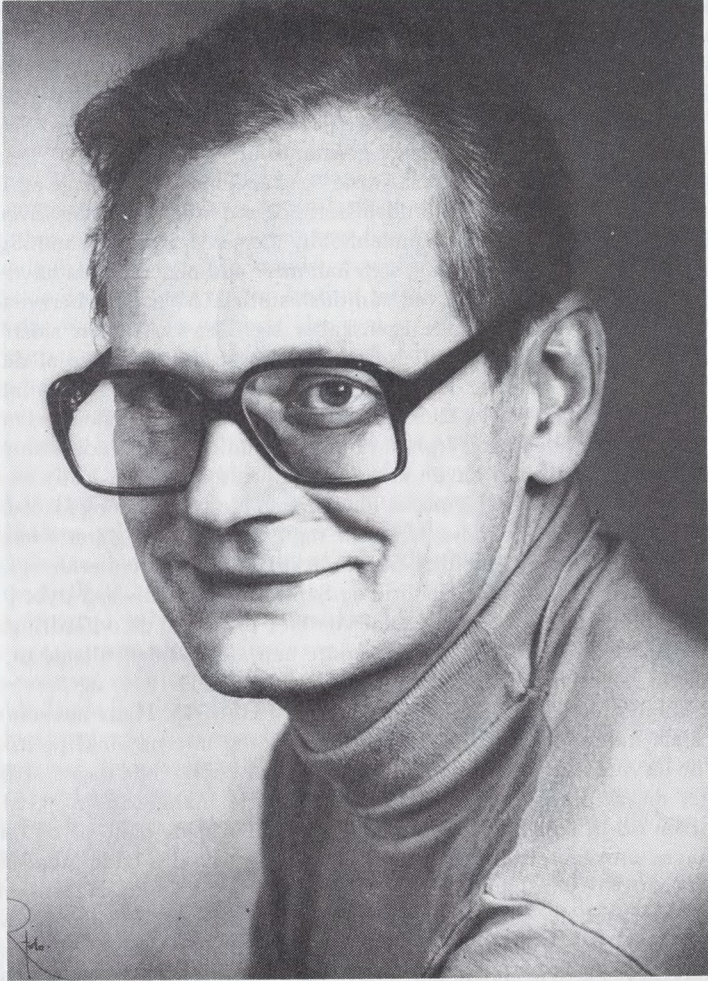
Efter denne meget hektiske periode koncentrerede Sven Henningsen sig atter om både egne studier og undervisning. På det sidste område demonstrerede han med en meget omfattende kildesamling til metodeundervisningen i historie fra 1976, hvorledes også moderne kilder kunne bruges til indøvelse i kildekritik. Det var en gammel plan, der hermed blev realiseret. Allerede i løbet af 1960'erne havde han udsendt sit store værk om »Det tyvende århundredes historie«, der var skrevet på grundlag af mange års studier og under indtryk af den nyeste faglige udvikling. Det var Sven Henningsen til nogen skuffelse, at dette værk ikke fik den udbredelse og anvendelse, som han havde håbet. Det kan skyldes mange ting, men hang nok også sammen med, at interessen for den form for diplomatisk historieskrivning, som Sven Henningsen anvendte, var svindende på det tidspunkt, værket udkom. I det hele taget forblev Sven Henningsens forhold til de nye strømninger, inden for samfundsvidenskaberne – herunder politologien, som han selv havde gjort så meget for at indføre i Danmark – modsætningsfyldt. På den ene side fandt han teoretiske og metodiske overvejelser nødvendige og uundgåelige også for historikere, men på den anden side kunne han med bidende vid ironisere over de teoretikere, der »byggede en stor

maskine for at klø sig selv på ryggen«. Hans studenter og medarbejdere fik skærpet deres kritik overfor alt for vidtløftige teoritiseringer. I universitetets festskrift 1971 skrev han om et centralt emne, som havde optaget ham i mange år, Atompolitik 1939-1945. Hans hovedtese var heri, at det ikke så meget var tekniske eller fysiske forudsætninger, der muliggjorde udviklingen af atomvåbenet under 2. verdenskrig, men først og fremmest de allieredes øverste politiske beslutningstagere, og han var tilbøjelig til at anse teknikere og fysikere for politisk naive, når de troede, de kunne tøjle et sådant våben, når det først var skabt. Arbejdet er interessant og på visse punkter så provokerende, at det fortjener en større debat, end det er blevet genstand for.

I 1972 blev Institut for samtidshistorie og statskundskab nedlagt og i stedet oprettedes 2 institutter, et for samtidshistorie og et for samfundsfag. Sven Henningsen havde gerne set dem sammenholdt, men styrelsesloven umuliggjorde det, og han forlod det samfundsfag, som han mere end nogen anden havde været med til at oprette, for at blive ved samtidshistorien. Men også her viste hans organisatoriske og igangsatte egenskaber sig. Det var i hans sidste år en kilde til stor glæde og tilfredsstillelse for ham at se, hvor mange af de yngre medarbejdere ved instituttet, der med glans erhvervede doktorgraden inden for emner i den moderne historie. Han var selv sikker på – og nok ikke med urette –, at det også skyldtes den projektplanlægning af studier vedrørende afslutningen af 1. verdenskrig, som han havde været med til at foretage på instituttet. Han forblev til det sidste overbevist om, at forskningen blev fremmet og forbedret ved at foregå i et stimulerende miljø, hvor alle søgte at inspirere og støtte hinanden. Selv forekom han ofte at være den ensomme enkeltforsker, men erfaringerne fra ungdommen ved »Institut for Historie og Samfundskøkonomi« sad dybt i ham.

Sven Henningsens egen forskningsindsats blev præget af de udfordringer, han mødte på sin vej. Disputatsens emne vendte han aldrig siden tilbage til, men i 1954 udkom bogen om hans fødeby Stubbekøbing 1354-1954, og året efter en bog om Esbjerg under den anden verdenskrig 1939-1945. Hans hovedinteresse lå helt klart inden for den diplomatiske historie og international politik, men udover de nævnte værker udmøntede han den mest i oplysende bøger, artikler og lærebøger for gymnasiet. Sven Henningsen brugte mange af sine kræfter og meget af sin tid til fagpolitisk og fagorganiserende arbejde både på og uden for Københavns universitet. Universitetets forhold og trivsel – både indadtil, men nok så meget dets ydre omdømme – lå ham stærkt på sinde. Han ønskede et levende universitet, der stod i stadig vekselvirkning med det omgivende samfund og beskæftigede sig seriøst med problemer, som var nærværende og vigtige for alle mennesker. På den anden side måtte dette ikke ske på bekostning af den videnskabelige standard, for så ville universitetet ikke kunne yde det særprægede islæt til det omgivende samfund, som i hans øjne var dets egentlige berettigelse. Sven Henningsen holdt sig aldrig til noget »elfenbenstårn«, men var på den anden side bevidst om de forpligtelser og den værdighed, som et universitetsprofessorat i hans øjne var forlenet med. Hans tid som student, universitetslærer og endelig professor blev mere end nogen anden præget af opbrud og nytænkning inden for både hans eget fag og for universitetet som helhed. Det kom til at sætte sig spor i hans løbebane og hele faglige aktivitet, og det passede ham utvivlsomt bedre end stille systemet med fjerne tider.

Ole Karup Pedersen

Ja Pindy

Jan Pinborg

29. april 1937 – 24. september 1982

Jan Pinborg, som døde af cancer i efteråret 1982, var i over halvdelen af sit korte liv knyttet til Københavns Universitet, hvor han blev immatrikuleret i 1955, cand.mag. i klassisk filologi 1962, amanuensis 1966, dr.phil. i 1967, professor i klassisk filologi i 1973 med tjeneste ved Institut for græsk og latinsk Middelalderfilologi (herefter »IGLM«), hvis bestyrer han var fra 1972.

Ved sin død var han endvidere medredaktør af flere danske og udenlandske fagtidsskrifter; tilsynsførende og redaktør for videnskabelige udgivelsesrækker og en oversættelsesserie; medlem af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab og flere andre danske og internationale lærde selskaber; i nogle også bestyrelsesmedlem; konsulent for USA's National Endowment for the Humanities m.m. Han havde også været fakultetsrådsmedlem.

De mange hverv kunne passe til billedet af en mand som efter en tidlig brilliant forskningsindsats var trådt over i de administrerendes rækker. Men et blik på den liste over hans ca. 90 artikler og bøger fra perioden 1961-1982, som findes i Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge grec et latin 41 (1982), vil vise, at arbejdet med at befordre andres forskning ikke kvalte hans egen. Det er ikke opkog og genoptryk, der fylder på sidste halvdel af listen. Det er artikler som afslører nye sider af middelalderens lingvistik, logik og universitetshistorie; og det er udgaver af latinske tekster.

Hvordan han klarede så meget på én gang, kunne man få et begreb om ved at følge ham en dag på IGLM, en dag, hvor han skrev på en artikel. Han sad ikke isoleret i timevis og tænkte og skrev. Han måtte uafsladelig have »frikvarter« – bevæge sig, tale med andre, tænke på noget andet, for bagefter at vende forfrisket tilbage til artiklen. Frikvarterernes småsamtaler med instituttets øvrige bemanning holdt ham ajour med, hvad der optog dem, og gav ham mulighed for hele tiden at stå bi med råd og dåd. Med små hjælpende puf holdt han mange hjul i gang, men han forsøgte aldrig i bedreviden at diktere andre, hvad de skulle lave eller hvordan. Meddelelser og drøftelser, der krævede alles tilstedeværelse, blev overstået under den fælles frokostspisning. Det var en ekstremt energibesparende form for administration, hvor afslappede samtaler holdt alle velorienterede, så der ingen grobund blev for indbyrdes mistro, og så han selv i de fleste sager kunne træffe hurtige afgørelser på alles vegne. Han vidste jo, hvad de mente.

IGLM blev hans arbejdsplads allerede i studieårene. Tre lærere fra den tid fik en særlig betydning for hans videnskabelige virke – dr. Heinrich Roos, som indførte ham i Augustinus' forfatterskab samt skolastisk litteratur og kunsten at benytte utrykte tekster; og de klassiske filologer prof. Povl Johannes Jensen og Johnny Christensen, som var med til at udvikle hans kærlighed til det latinske sprog, åbnede hans øjne for værdierne i efter-Aristoteliske antikke teoridannelser og varigt prægede den måde, hvorpå han fortolkede og på tryk fremstillede fortidens tanker.

Latin var og blev Pinborgs yndlingsprog. Han kom til at beskæftige sig meget med Aristoteleskommentarer, men læste kun lidt Aristoteles på græsk – ganske som de middelalderlige vesteuropæiske kommentatorer lærte han sin Aristoteles at kende via latinske oversættelser. De græske kilder til hellenistisk og senantik logik og grammatik var han dybt fortrolig med – men skulle han behandle emnet, tog han helst sit udgangspunkt i en latinsk tekst, sådan som man ser det i de tre første publikationer »Interjektionen und Naturlaute ...« (1961), »Das Sprachdenken der Stoa...« (1962) og »Quintilian og den antikke sprogteori« (1963). Disse tre arbejder beskæftiger sig alle hovedsagelig med hellenistisk sprogteori, et emne der forblev ham kært, selvom det eneste nævneværdige senere arbejde herom er en oversigtsartikel om antik græsk lingvistik fra 1975, hvori han stærkt argumenterer for, at den traditionelle europæiske lærebog i grammatik (med de 8 ordklasser etc.) ikke som oftest antaget var udviklet af litteraturkritikere i Alexandria så tidligt som 2. århundrede f.Kr. En livlig videnskabelig diskussion af spørgsmålet har siden udviklet sig.

Artiklen fra 1962 om stoisk sprogfilosofi er opbygget som en art kommentar til Augustinus' *De Dialectica*. Dette skrift af den filosof, han holdt næstmest af (Ockham var nr. 1), udsendte han senere en kritisk udgave af (1975).

Den øvrige produktion vedrører næsten udelukkende middelalderlige emner. Den allerførste artikel fra 1961 peger her fremover ved at tage sit udgangspunkt i en uudgiven middelalderlig tekst (Petrus Helias' kommentar til Priscianus).

Det var som nævnt dr. H. Roos, der fik Pinborg ind på dette spor. Roos var en af de to første udgivere af *Det Danske Sprog- og litteraturselskabs (DSL) serie Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi* (i det flg. »Corpus«), hvori middelalderlige videnskabelige arbejder af danske forfattere publiceres. Pinborg bistod som student Roos med arbejdet på bd. II, *Martinus de Dacias* grammatiske og logiske værker. Under sin militærtjeneste (1962-64) blev Pinborg deltidsansat af DSL som fondslønnet medarbejder ved Corpus; efter militærtjenesten blev deltiden til heltid. I 1966 overgik han til universitetsansættelse, men tilknytningen til selskabet blev livslang. Han sad i bestyrelsen fra 1977, og var i sine sidste år endvidere tilsynsførende ved *Diplomatarium Danicum*; men hans hjertensbarn var naturligt nok Corpus, hvis ledelse han overtog fra H. Roos og A. Otto. Bindene V-VIII udkom, mens han forestod serien. Bind IV, *Boethius de Dacias Modi Significandi*, som han selv var hovedudgiver af, kom i 1969, men det meste arbejde var gjort i den periode, hvor han var fondslønnet. Denne periodes arbejde førte også frem til disputatsen fra 1967 »Die Entwicklung der Sprachtheorie im Mittelalter«, hvor den højmiddelalderlige »modistiske« lingvistik analyseres og følges i sin historiske udvikling. Dette værk vil blive stående i mange år, fordi Pinborg ikke blot var en skarpsindig teorifortolker, men også sørgede for at skaffe sig fast historisk grund under fødderne ved en systematisk gennemgang af det meget store håndskriftsmateriale, der udgør kilderne.

Efter disputatsen måtte Pinborg mangan en gang i foredrag og leksikonartikler vende tilbage til dens emne og forklare funktionen af nøglebegrebet *modi significandi* i den højmiddelalderlige lingvistik. Men han havde ikke lyst til at blive hængende i spørgsmålet. Han vendte sig da til lingvistikens søsterdisciplin, logikken. En forelæsnings- og øvelsesrække ved universitetet i 1968 kom til at handle om middelalderlig logik og semantik fra de tidligste tider til det 15. årh. For de studerende var det en betagende oplevelse. Her fik de virkelig forskning frisk fra fad. Til hver time producerede Pinborg et stencilat med primærtekster, ofte uddgivne, som vidnede om en bestemt periodes behandling af et givent emne; samt et stencilat, hvor han selv forsøgte en systematisk og

historisk tolkning. I revideret form og oversat til tysk blev samme materiale anvendt, da Pinborg i vinteren 1970/71 forelæste ved Christian Albrechts' Universitetet i Kiel. Efter endnu en revision udkom det i 1972 som bog med titlen *Logik under Semantik im Mittelalter*, en bog der i sin lidt løse opbygning stadig bærer præg af at være udsprunget af undervisningsmateriale, men hvis skavanker langt opvejes af det store forskningsmæssige fremskridt, den betød i analysens sikkerhed og overblikket over kilderne.

Et appendix til *Logik und Semantik* rummer en lille udgave af Pariserfilosofen Radulphus Brito fra ca. 1300, en i sin levetid og længe derefter indflydelsesrig tænker, som Pinborg mere end nogen anden bidrog til at trække frem af glemslen med en række mindre udgaver og artikler fra 1972-1982, samt en stor udgave af dennes *Modi Significandi*, som i 1980 kom på samme forlag som *Logik und Semantik* i en serie, Pinborg selv var redaktør af fra starten (*Grammatica Speculativa*, 4 bd 1974-1981).

70'erne var frugtbare år, hvor Pinborg arbejdede omgivet af og i nært samarbejde med en række yngre forskere, især han egne tidligere elever fra 60ernes slutning, men også nye folk fra ind- og udland, som blev tiltrukket af det inspirerende miljø på IGLM. Tidsskriftet *Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge grec et latin* blev et vigtigt redskab til hurtig udbredelse af instituttets forskningsresultater. Første gang, navnet på en af Pinborgs elever optrådte på titelbladet, var i 1970. Et tiår senere kunne han med stolthed se tilbage på en lang række arbejder forfattet af yngre forskere, han havde hjulpet med at komme i gang.

70erne blev også år, hvor Pinborg fik etableret et virkelig verdensomspændende forskningssamarbejde. Allerede i 60erne havde han fået kontakt med et stort antal europæiske kolleger; sammen med nogle af disse stiftede han de Europæiske Symposier om Middelalderlig Logik og Semantik, og han præsiderede selv over symposium nr. 3, som blev afholdt på IGLM i 1975. Men det kneb lidt med kontakten til den engelsktalende verden. For at bøde herpå begyndte han i 1970 af publicere på engelsk og at aflægge den tunge stil, som kan virke afskrækkende ved de tidligere arbejder. Det kostede ham møje at skifte fra tysk til det nye sprog, som han var langt mindre fortrolig med. Men det var umagen værd. Der kom bud efter ham fra England, USA og til sidst New Zealand. Han forelæste og knyttede nye kontakter.

Det var en ejendommelig oplevelse at se Pinborg forelæse for et udenlandsk publikum. Han forsyndede sig mod næsten alle de krav, man normalt vil stille til en taler. Skødesløst påklædt og uden synderlig brug af gestus talte han lavmælt efter et som regel kun halvfærdigt manuskript, begik ofte fejl i det engelske, famlede efter ordene og anvendte gerne en del af tiden til at diskutere med sig selv, fordi han stadig arbejdede med problemerne, alt mens han talte. Ikke desto mindre blev der lyttet intenst. Det, han havde at sige, var så spændende, at han ikke behøvede at glimre med ydre form for at fange tilhørernes opmærksomhed.

Som et monument over det internationale samarbejde står *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy*, udsendt i 1982. To amerikanere, en englænder og Pinborg redigerede værket, hvis enkelte afsnit er skrevet af 41 forskellige personer, herunder Pinborg, fra 10 forskellige lande.

I løbet af 70erne flyttede centrum for Pinborgs interesse sig stadig mere hen mod senmiddelalderen. Ockham, som han anså for middelalderens bedste logiker, trak stærkt i den retning. Men andre var i gang med at udgive Ockhams skrifter. Han rettede da sit blik mod Ockhams forudsætninger i en engelsk tradition; den engelske logiks indflydelse og udvikling i og uden for England; herunder i særdeleshed mod udviklingen i Paris i det tidlige 14. årh. En serie

artikler og tekstudgaver belyser dette problemkompleks og har virket befordrende på andres beskæftigelse med det.

Som det turde være fremgået, var Pinborg samarbejdets mand. Derfor vil det også være svært for eftertiden at udpege de punkter, hvor netop hans virke har medført alvorlige ændringer i opfattelsen af filosofihistorien. Men man kan roligt sige, at han var en af hovedkræfterne bag den omvurdering af 13. og 14. århundrede, som er på vej. Et nuanceret billede vil afløse både den fra humanisterne arvede foragt for middelalderlig videnskab og den af ny-skolastikken ernærede tendens til at se det 13. århundredes filosofi personificeret i Thomas Aquinas og det 14. århundredes i William af Ockham. Floskler om filosofien som teologiens tjener vil ikke kunne benyttes uden kraftige forbehold – en rig ikke-teologisk videnskabelig litteratur er blevet afdækket. For Pinborg selv var opløsningen af det ny-skolastiske billede også en personlig udvikling. Hans udgangspunkt var faktisk ny-skolastikken og dens overdimensionering af Aquineren. Det arbejdede han sig væk fra – men uden at smække med dørene. Han havde trods alt en trosfælles forståelse for den ny-skolastiske bevægelses mænd, og, som han gerne sagde, det var jo dem, der havde sat gang i studiet af middelalderens tankeverden.

Det var Pinborgs håb, at *The Cambridge History of Later Medieval Philosophy* ville blive et virksomt instrument til udbredelsen af det nye billede af filosofihistorien. Det bliver formentlig også tilfældet. Men der savnes stadig en helstøbt Middelalderens Filosofihistorie til sammenhængende præsentation af dette syn. Pinborg planlagde et sådant værk, men den bog blev aldrig skrevet.

I de sidste år af sit liv begyndte Pinborg også at undersøge, i hvilket omfang skolastikkens grammatik og logik overlevede uforstående humanisters angreb og påvirkede eftertiden. Nogle første tanker herom kan findes i efterskriftet til »Tre latinske Grammatikker«, en facsimileudgave af værker trykt i København i 1493 af en til universitetet knyttet trykker. Facsimileudgaven udsendtes af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab i anledning af universitetets 500-års jubilæum i 1979. Samme år udkom »Universitas Studii Haffnensis« indeholdende KU's stiftelsesdokumenter og statutter i Pinborgs udgave og med en prægtig fotografisk gengivelse af statuthåndskriftet. Udgaven følger sig naturligt ind i en række studier over nordeuropæisk universitetshistorie som han skrev i årene 1968-82. Pinborg var glad over at kunne hylde sit universitet på denne smukke måde. Københavns Universitet kan være stolt over at have fostret udgiveren.

Sten Ebbesen

Knut Schöbly

Knud Schibsbye

29. november 1904 – 18. juli 1982

Knud Schibsbye blev født den 29. november 1904 i Hjørring som søn af gårdejer Søren Schibsbye. Han blev student fra Hjørring i 1922 og cand.mag. i 1927 med engelsk som hovedfag. I 1932 blev han ansat som undervisningsassistent ved universitetet og virkede i denne stilling mange år fremover. I 1936 disputerede han for den filosofiske doktorgrad. Han blev beskikket som lektor i 1943 og udnævntes til professor i engelsk sprog og litteratur i 1950.

Schibsbyes første videnskabelige afhandling var hans doktordisputats: *Om de udvidede verbalformers begreb og anvendelse i moderne engelsk*. Ved sin fremkomst i 1936 var den genstand for megen kritik fra flere sider. Dens hovedtese – der går ud på at verbernes udvidede form betegner handling af afgrænset varighed – har imidlertid vundet betydelig udbredelse og indgår fortsat i den videnskabelige diskussion. Schibsbye selv fandt vistnok aldrig anledning til at ændre sin opfattelse i nævneværdig grad.

I 1939 udkom skriftet *Engelsk stilistik I*, der efterfulgtes af *Engelsk stilistik II* i 1948. Disse to små afhandlinger indeholder en fortræffelig redegørelse for anvendelsen af *as* og *like*.

Knud Schibsbyes vigtigste videnskabelige arbejde er utvivlsomt hans *Engelsk synonymik på grammatisk grundlag* fra 1950.

Synonymikken – læren om betydningsforskellene mellem semantisk nært beslægtede ord – har mange dyrkere i England og USA. Hvilket er en simpel følge af at der næppe findes noget sprog der indeholder så mange synonympar som netop engelsk, først og fremmest i kraft af de mange låneord som sproget har optaget. Beskrivelsen af disse synonymer har imidlertid næsten altid været af ren leksikalsk art, således at forstå at de beskrives isoleret, i princippet på samme måde som opslagsordene i en énsproget ordbog. I modsætning hertil opstiller Schibsbye semantiske *klasser*: ved at opstille begrebspar der ikke blot skal beskrive et enkelt synonympar men hele rækker af sådanne par. Således beskrives forskellen mellem *lyric* og *lyrical* ved hjælp af begrebsparret »kategori-egenskab«: *lyric* i f.eks. *lyric poetry* er kategoriserende, idet *lyric poetry* er en underkategori af kategorien *poetry*, hvorimod *lyrical* i f.eks. *be in a lyrical mood* er rent egenskabsangivende. Det samme begrebspar anvendes til at beskrive forskellen mellem f.eks. *stoic* og *stoical* (*the stoic virtues* over for *a stoical sufferer*) og *alien* og *foreign* (*alien property* over for *a foreign accent*). Heraf følger at *stoic* og *alien* forholder sig til henholdsvis *stoical* og *foreign* på samme måde som *lyric* til *lyrical*. Og herved er der etableret en semantisk fællesnævner for på den ene side *lyric*, *stoic* og *alien* og på den anden side *lyrical*, *stoical* og *foreign*.

Nogle af Schibsbyes begrebspar er af grammatisk art. Andre – f.eks. parret »kategori-egenskab« – har et grammatisk korrelat: således kan de kategoriserende adjektiver ikke gradbøjes eller forbindes med gradsadverbier. Dette i modsætning til de rent egenskabsangivende: man kan sige *a very lyrical mood* men ikke *very lyric poetry*.

Det er beklageligt, at Schibsbye ikke fandt anledning til at oversætte sit arbejde om engelsk synonymik til engelsk.

Schibsbyes bedst kendte arbejde er formentlig hans *Engelsk grammatik*, der udkom i fire bind mellem årene 1957 og 1966. Den er tillige udkommet på engelsk (Oxford University Press) og japansk.

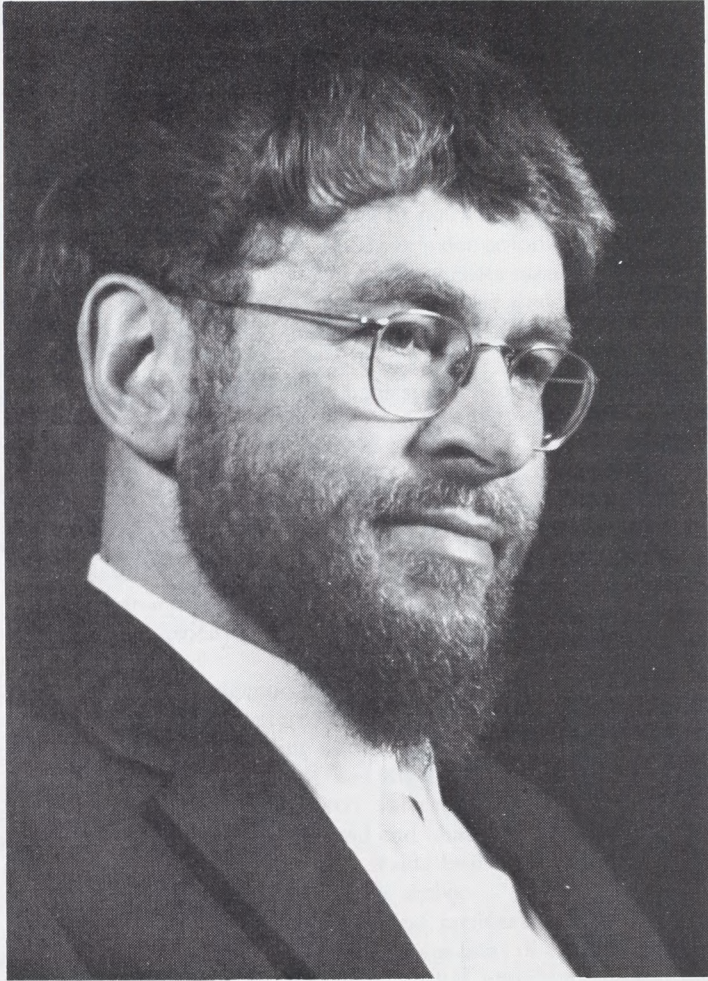
Som en pædagogisk orienteret grammatik til universitetsbrug anses den af mange – med megen ret – som den bedste der findes. Den er i særdeleshed fortræffelig som håndbog: her finder man oftest de ting man leder forgæves efter andre steder. Den har sin styrke i de fine detailanalyser, ikke mindst af semantisk og stilistisk art. Den danske udgave har et afsnit på 100 sider om præpositionernes anvendelse, medtaget i den engelske udgave af 1970. Her er det Schibsbyes forkærlighed for synonymikken der finder sit markante udtryk. Afsnittet er vist uden sidestykke i litteraturen. Grammatikken – der er forfattet inden for traditionens begrebsapparat: Schibsbye var traditionernes mand – er knap i sin stil. Dette har ikke bidraget til dens popularitet blandt de studerende. Men stilen er bevidst fra Schibsbyes side. Han ønskede at de studerende skulle lære at tænke sig om.

Schibsbyes sidste større arbejde var hans sproghistorie, som han havde forbedret gennem mange år. Den udkom mellem årene 1972 og 1977 i tre bind under titlen *Origin and Development of the English Language*. Læseren savner i betydelig grad de ræsonnementer som gjorde Schibsbyes sproghistoriske forelæsninger så inspirerende. Men bogen er båret af den grundighed som karakteriserer alt hvad Schibsbye skrev. Den er som grammatikken opbygget på grundlag af et imponerende eksempelmateriale. I modsætning til de fleste fremstillinger af det engelske sprogs historie udmærker den sig ved at behandle syntaksen på lige fod med morfologien og fonologien. Den indeholder også et afsnit om betydningsændringer.

Schibsbye var en fremragende pædagog i sin gerning som universitetslærer. Utallige årgange af engelsklærere landet over står i gæld til ham for deres indføring i den præcise behandling af det engelske sprog. De forelæsninger han med regelmæssige mellemrum holdt over engelsk sproghistorie var i deres art de ypperste der nogensinde er holdt ved universitetet. Og her kom hans store lærdom til udfoldelse, i langt højere grad end i hans skrevne arbejder. Schibsbye var i det hele taget større i tale end i skrift. Den distance der var over hans person nærmede sig skyhed når han skulle skrive.

Knud Schibsbye var et varmt og viljesrent menneske. En højt udviklet sans for humor var ham forundt. Denne gjorde ham bl.a. til en strålende fortæller i privat samvær, hvor distancen var brudt, og har utvivlsomt hjulpet ham over mange vanskeligheder. Den mildnede også det skæbnetunge hans personlighed var forlenet med og viste ham i al hans hjertelighed. Kolleger og engelsklærere overalt i Danmark vil i ærbødighed mindes denne beskedne og rene mand.

Holger Steen Sørensen

Niels Skyum Nielsen

Niels Skyum-Nielsen

17. oktober 1921 – 5. oktober 1982

Professor, dr.phil. Niels Skyum-Nielsen døde den 5. oktober 1982 af en alvorlig sygdom han havde pådraget sig i slutningen af 1960'erne og som siden da havde tvunget ham til at holde streng økonomi med sine kræfter, men som han med en imponerende udholdenhed i lang tid havde kæmpet heldigt imod.

Skyum-Nielsen var student fra Sorø Akademis Skole 1940 og tog skoleembedseksamen i historie og latin ved Københavns Universitet 1950. Han var undervisningsassistent ved Københavns Universitet 1951-1957, nordisk docent ved Lunds Universitet 1957-1959, universitetsadjunkt ved Københavns Universitet 1958-1959, universitetslektor sammesteds 1959-1965, og blev endelig 1965 udnævnt til professor i historie ved Københavns Universitet i en nyoprettet stilling. 1946 havde han opnået *accessit* for en besvarelse af Københavns Universitets prisspørgsmål i historie »Dansk brevvesen 1250-1305« og 1963 havde han opnået den filosofiske doktorgrad på afhandlingen »Kirkekampen i Danmark 1241-1290. Jakob Erlandsen, samtid og eftertid« (forsvaret fandt sted den 28. marts 1963).

Hans videnskabelige præstationer var bemærkelsesværdigt tidlige. Først iblandt dem tæller prisopgaven 1946 der fik *accessit* fordi besvarelsen af spørgsmålet var ufuldstændig, men som på den del af emnet der behandlede ydede en original og skelsættende forskningsindsats, tillige en indsats der var karakteristisk for forskerpersonligheden under dannelse. Skyum-Nielsen havde valgt at lægge alt sit arbejde i den del af prisspørgsmålet der var vanskeligst tilgængelig og til hvis udforskning der praktisk taget ikke forelå nogen støtte i den hidtidige danske forskning, nemlig skriftbestemmelsen af periodens danske originaldiplomer. Bedømmerne af prisopgaven (Albert Olsen og Astrid Friis) ville have foretrukket en bredere tilgang til emnet, en der havde tilladt behandling, frem for alt af diktaten, både i originaldiplomerne og i det brevstof der kun var bevaret i afskrift, fordi det naturligvis ofte skyldes rene tilfældigheder om et diplom er bevaret i original eller kun i afskrift. Bedømmelsen er kun begrænset sympatisk over for den grundbetragtning Skyum-Nielsen må have anlagt, nemlig at en skriftbestemmelse af originalerne måtte være den første og nødvendige betingelse for at kunne afdække den middelalderlige danske kongemagts kancellivæsen i dets struktur, en forestilling som Skyum-Nielsen imidlertid siden fastholdt og udbyggede. Prisopgavens palæografiske analyse af materialet (der netop da var blevet lettere tilgængeligt i atlasbindene til *Diplomatarium Danicum*) er gennemført efter undersøgelseskriterier Skyum-Nielsen i alt væsentligt selv havde udviklet. I stedet for at lægge vægt på de pågældende aktstykkers almindelige skriftpræg (en fremgangsmåde han allerede da intet havde til overs for) arbejder han med de træk ved det enkelte bogstavs udformning der må antages at bero mindre på skriverens bevidste indsats for at opnå et bestemt helhedspræg end på hans ubevidste, i skrivervskolen tillærte, refleksbevægelser i udførelsen af det

enkelte skrifttegn (hvoraf imidlertid ikke alle egner sig lige godt til skriftbestemmelsen). Det er trykstregerne mere end hårstregerne, og det er ni ganske bestemte, særlig karakteristiske bogstaver og skrifttegn Skyum-Nielsen lægger vægt på. Af dem registreredes, og sammenlignedes indbyrdes, alle forekomster inden for det enkelte brev: en optælling afgjorde hvad der skulle anses for tegnets normalpræg i brevet; og det var dette normalpræg der sammenlignedes med andre tilsvarende udvundne og som dannede grundlag for identifikationen af de enkelte skrivershænder. I de dele af afhandlingen Skyum-Nielsen langt senere udgav i samarbejde med Astrid Friis 1963 og i Middelalderstudier tilegnede Aksel E. Christensen (1966) meddeler han mange af resultaterne, men metodens særpræg og sikkerhed fremgår kun indirekte.

Skyum-Nielsen uddannede sig i de følgende år (på retshistorikeren Poul Johs. Jørgensens anbefaling) hos Lundeprofessoren Lauritz Weibull og blev snart en diplomatariker der var mesterens jævnbyrdige. Sammen er de to (med forskellige arbejdsfordelinger) ansvarlige for *Diplomatarium Danicum*s første række der uden for al diskussion hører til de mest krævende, og med den største præcision gennemførte, udgiverarbejder i dansk middelalderhistorie nogensinde. Som udgiver var Skyum-Nielsen usædvanlig i sin indsats, han gav ikke op over for nogen forhindring når det gjaldt at forberede teksten på den bedst mulige måde for forskningens benyttelse deraf, hvilket for ham især indebar at redegøre for proveniensens og tekstens eventuelle afhængighed af andet kendt materiale (både han og Lauritz Weibull hyldede det fra *Monumenta Germaniae Historica* overtagne princip at trykke sekundære partier med småt), men også implicerede stillingtagen til alle tekstens tekniske, formelle eller juridiske aspekter. Han gik længere i en realbehandling af stoffet end de fleste udgivere ønsker og magter, og han gjorde det i sin faste overbevisning om at eje de bedste forudsætninger derfor, men han var sig altid grænsen mellem udgiverens tjenerskab og forskerens frihed bevidst, selv om grænselinjen for hans eget vedkommende kunne være hårfin.

Han knyttedes straks efter sin embedseksamen til redaktionen af *Diplomatarium Danicum* og i disse år skrev han i tidsskriftet *Scandia* flere fornemme kritiske afhandlinger, nogle med palæografisk eller diplomatisk emne, andre over bredere, især kirkehistoriske, temaer. Fremhæves må en af hans tidlige afhandlinger, Absalons privilegium for Roskilde Mariakloster, hvorvidt det er ægte eller uægte (1951). En raffineret og præcis argumentation fører frem til den slutning, at det er hvad der i diplomatikkens fagsprog hedder en *copie figurée*, en efterligning af originalen eller, med Skyum-Nielsens ord: »ikke en original, men heller ikke en forfalskning. Det er ægte uden at være autentisk. Det er en copie figurée, en skinoriginal, hvis opgave har været at fungere som vidisse«. Af langt større rækkevidde, men med den samme omsorg for detaljen, er den store afhandling *Ærkekonge og ærkebiskop. Nye træk i dansk kirkehistorie 1376-1536* (*Scandia* 1955) hvor Skyum-Nielsen ud fra en livfuld skildring af Christoffer af Bayerns ejendommelige kroning i Ribe 1443 til dansk ærkekonge (archirex) gennemfører en karakteristik af forholdet mellem kirke og kongemagt i senmiddelalderens Danmark, en i denne henseende forsømt periode, og fremlægger analyser af bl.a. så centrale fænomener som tiende og gæsteri.

Afhandlingens undertitel nye træk var ikke tilfældig; nyfund og nyvurderinger var hvad Skyum-Nielsen interesserede sig mest for i den historiske faglitteratur og hvad han selv fra første færd ønskede at have som kendetegn på sin egen forskningsindsats. Hans vej fra diplomatikken og palæografien til kirkehistorien repræsenterer en naturlig udvikling, og han nærmede sig mere og mere den almene retshistorie i dansk middelalderlig sammenhæng. Hans ægteskab 1960

med retshistorikeren Inger Dübeck fremmede utvivlsomt denne udvikling, og det betød tillige meget for ham, at han i sin ungdom havde haft et nært samarbejde med den store retshistoriker Poul Johs. Jørgensen, da han hjalp ham med hans tilsynsarbejde med *Danmarks Riges Breve* og selv modtog uforglemmelig belæring og inspiration.

Disputatsen om den første store ærkebispesstrid *Kirkekampen i Danmark 1241-1290. Jakob Erlandsen, samtid og eftertid* var i sin basis et retshistorisk arbejde. Det hvilede på en indsigt i kirkeret og kirkelig forvaltnings teori og praksis som ingen i Danmark da og siden rådede over fuldt tilstrækkelige forudsætninger for at vurdere. Karakteristisk for Skyum-Nielsen lod han afhandlingen ledsage af en række studier og tekster til kirkekampens historie som samtidig udgaves særskilt i *Scandia* (bind 28 1962), og hvori der findes en række supplement og korrektiler til de hidtidige kildeudgaver, bl.a. *Diplomatarium Danicum*s anden række, af interesse også ud over kirkekampens emnekreds. Disputatsens rets- og forvaltningshistoriske mesterskab fremgår navnlig af afhandlingens omfattende apparat af noter, kilde- og litteraturkritik. Enhver der har arbejdet med denne periodes kirkelige rets- og administrationshistorie vil i noternes vægtning af kildestederne og i det foretagne valg af litteratur erkende en højt kvalificeret indsigt og en diskret, men umisforståelig stillingtagen til den internationale forsknings standpunkt i disse anliggender på det givne tidspunkt. Denne del af afhandlingen lever i en vis forstand sit eget liv, løsrevet fra teksten, der dels savnede det finkulturelle stilpræg som formentlig dengang i højere grad ventedes af en sådan afhandling, dels i de reelle konklusioner om tidens politiske begivenhedshistorie præsenterede mange dristige meninger, som kun delvis var nødvendiggjort af det benyttede materiale. Af særlig metodisk interesse var det forhold, at Skyum-Nielsen overalt hvor det var muligt benyttede kirkeretlig praksis som norm i fortolkningen af det ret omfattende, vanskeligt forståelige og i øvrigt sent overleverede materiale. Denne fremgangsmåde afstedkom en overbevisende bestemmelse af processens gang, de enkelte faser i den og de involverede aktstykkers placering og formelle funktion i forhold til hinanden. Men det måtte uundgåeligt vække til diskussion, at forfatteren ad denne vej var nået til en opfattelse af sagens politiske indhold der indebar overvejende stabilitet i paveistolens politik over for den danske kongemagt i perioden og kun vanskeligt forklarede hvorfor striden sluttelig afgjordes på en måde der i det væsentlige var i kongens favør uden udtrykkelig at desavouere de fra ærkebispens side under processen hævdede standpunkter. Den indgående debat dette spørgsmål havde fortjent kom uheldigvis ikke i stand og værket anmeldtes først meget sent i *Historisk Tidsskrift* (1979).

At kirkeretlige normer og praksis – eller for så vidt et hvilket som helst retssystem af en tilsvarende udviklingsgrad som den kanoniske rets – for Skyum-Nielsen var at betragte som et sådant historisk-metodisk hjælpemiddel som han valgte at kalde et *tertium comparationis* (et tredje sammenligningsled, dvs. et middel hvormed historikeren kunne behandle modsætning eller tvivlsspørgsmål mellem de kilder der skulle sammenlignes), fremgår mere tydeligt af en anden undersøgelse, som han udsendte kort efter disputatsen *Blodbadet i Stockholm og dets juridiske maskering* (1964). Her var han just i stand til at bestemme procesformen i dette berømte blodige begivenhedsforløb anderledes end den hidtidige forskning havde gjort. Hvor en grundlæggende afhandling af Lauritz Weibull havde akcepteret den ældre forsknings forestillinger om, at det eneste bevarede levn af blodbadets proces måtte betragtes som en domsakt (med et heri indfældet klageskrift), og hvor Weibull havde gennemført en kirkeretlig analyse af denne dom,

ville Skyum-Nielsen – på grundlag af en fornyet og forfinet undersøgelse af hele den (internationale og partikulære, dvs. svenske) kirkeret der kunne være relevant for processen – bestemme aktstykkets to bestanddele dels som en tilsigelse mod bandsmænd dels (nemlig »dommen«) som noget han kaldte en ekspertise og hvorved han forstod et indenretligt responsum til brug for en domstol. Tre Uppsalakannikers udtalelse tre år efter blodbadet, den anden hovedkilde til dets historie, måtte derved fortolkes anderledes end det hidtil var sket; deres udsagn om, at der så vidt de kunne forstå ikke var gået nogen dom eller proces forud for eksekutionerne i Stockholm i november 1520, kom herved til at stå i et andet lys, fik en mulig betydning som var en anden end den Lauritz Weibull havde regnet for den eneste (at de tre kanniker havde villet skjule deres medansvar i blodbadet over for kong Gustav Vasa).

Curt Weibull, som straks voldsomt angreb Skyum-Nielsens afhandling, så heri en harmonisering af kildernes modsætninger og havde i sit forsvar for broderens forskningsresultater ikke blik for, hvilken devaluering af undersøgelsens problematik dette udgjorde og i øvrigt hvilken gæld Skyum-Nielsen vedkendte sig til Lauritz Weibulls metode (der blot i hans anvendelse, på et mere omfattende materialegrundlag, førte til andre resultater). Om nogetsteds bliver dette klart af Skyum-Nielsens første svar til Curt Weibull (*Blodbadet. Proces og kilder* Scandia 1969); denne afhandling er en klarere og skarpere formulering af standpunktet end selve bogen og er i metodisk henseende blandt det ypperste Skyum-Nielsen har efterladt sig. Den skæmmes kun af en meget kategorisk stil han i disse år havde tillagt sig (at modparternes standpunkter f.eks. refereres i en liste af »fejl« der nummereres, hvilket er selve afhandlingens disposition og ikke kunne undgå at støde hans kritikere endnu mere end det muligvis var tilsigtet).

Skyum-Nielsen opsøgte i det hele taget gerne emner der vakte opsigt. Et initiativ han tog straks efter sin udnævnelse til professor var karakteristisk for ham; oprindelig uden dybere kendskab til hverken mediet eller dets teknik (begge dele skaffede han sig lynsnart) ønskede han at underkaste dokumentarfilm og historiske lydoptagelser en metodisk analyse. Projektet bragte ham i debat, i avisernes spalter og på fjernsynsskærmen, også med professionelle mediefolk; det skyldtes vistnok særlig ham at dansk fjernsyn indførte den praksis at gøre opmærksom derpå, når der i dokumentariske programmer benyttedes arkivoptagelser eller rekonstruerede scenerier; men om kommunikationen til offentligheden lykkedes i videre forstand, er temmelig tvivlsomt, for det var i grunden ikke massekommunikation, men det elementært dokumentariske der oprindelig havde Skyum-Nielsens videnskabelige interesse. Det var perspektivrigt at bruge betegnelsen dokumenter om den slags kilder (bogen *Film og kildekritik* som han udgav sammen med eleven Per Nørgart 1970); analogien med retslige dokumenter er klar og relevant; lige som filmoptagelser er forskellige uden hensyn til beskaffenheden af den materielle virkelighed de gengiver, er også f.eks. skøder og testamenter forskellige af ordlyd, men gyldige blot de opfylder den funktion de skal opfylde. Det var vistnok en tankegang der var Skyum-Nielsen så nærliggende, at han ikke udtrykte den eksplicit. Kritikere fandt det mindre tilfredsstillende, at fotografen i hans betragtning var vigtigere end registrøren, dokumentationen vigtigere end den meningsdannelse den virkede i; men Skyum-Nielsen lod sig ikke afficere, i hvert fald ikke på anden måde end at han langsomt og umærkeligt lod arbejdet nærme sig kommunikations-sfæren; det dokumentariske måtte tilgodeses først. Sammen med sin ældste medarbejder i projektet, lektor Karsten Fledelius, deltog han med energi i et internationalt filmkritisk arbejde og udnævntes 1979 til æresmedlem af en *International Associa-*

tion for *History of the Audiovisual Media* hvis formand han havde været 1975-1977.

Som professor havde han fra begyndelsen for en del til opgave at varetage undervisningen i det fra gammel tid obligatoriske kursus i kildekritik og historisk metode. Hans store forbillede i denne sammenhæng var altid Kr. Erslev, og han havde lige som denne store læremester en tilbøjelighed til at lade kilderne, prøvede og lutrede, tale for sig selv; af Arup forekommer han påvirket i væsentlig ringere grad end flertallet af hans generation af danske historikere. Han skyede ingen anstrengelser for at hjælpe de studerende til at overvinde vanskelighederne med det svært tilgængelige grundmateriale, og han valgte ofte til sine eksamensopgaver situationer der var velkendte fra spændingslitteraturen, journalistikken og filmens verden og som måtte formodes at have unge menneskers umiddelbare interesse (mytteriet på *Bounty*, general Custers sidste kamp og det emne der gav navn til den bog hvori han samlede sine udvalgte metodeopgaver til videre undervisningsbrug *Mordet på Kennedy – og andre opgaver i historisk kildekritik, med oversættelser* 1973). Fagets bevidstgørelse omkring selve sin erkendelsestori der foregik i 1970'erne gjorde han ikke med; hvor fjernt denne bevægelses tanker stod fra hans fremgår indirekte af en anmeldelse, som en af dens repræsentanter Bernard Eric Jensen skrev i *Historisk Tidsskrift* (1974) af bogen *Film og kildekritik*.

En anden af de moderne bevægelser inden for historieforskningen i Danmark sluttede Skyum-Nielsen sig derimod nært til, den der ønskede at udvikle interessen for de fattige og undertrykte samfundsgruppers fortid. Værket *Kvinde og slave* som han udgav 1971 var et bind af et planlagt større arbejde, hvis fortsættelse han var beskæftiget med ved sin død. Værkets gennemgående undertitel *Danmarkshistorie uden retouche* udtrykker hans ønske om for enhver pris at fremlægge den usminkede sandhed, måske mere end selve den antydning – der unægtelig kunne ligge i ordene – at det havde ingen anden tidligere evnet eller turdet. Skyum-Nielsens usædvanlige kendskab til materialet til dansk middelalderhistorie, de problemer dets udgivelse i den foreliggende form stillede eller de vilkår der lå i dets overlevering, fremgår her måske tydeligere end noget andet sted i forfatterskabet og gør bogens noteapparat til et skatkammer af kritisk udvundne enkeltheder, ganske bortset fra det øvrige helhedspræg forfatteren havde valgt at give værket. Dette var mærket af en kategorisk indstilling til hvad der i almindelighed var ret og vrang lærdom, som han nu tillagde sig, og bogen bidrog ikke – i sin omsorg for de fattige, oversete og undertrykte gruppers historie – meget til løsning af problemet om detaljens forhold til helheden. Der savnedes i det hele sammenhæng i fremstillingen (jfr. en anmeldelse af Erik Ulsig i *tidsskriftet Historie* 1975). Økonomisk eller anden socialvidenskabelig teoridannelse har bogen ingen udpræget opmærksomhed overfor; den er mærkelig upåvirket af den samtidige danske historieforsknings i øvrigt umiskendelige inspiration fra *Annales-skolen*, og den bidrager således f.eks. mere til beskrivelsen af undertrykkelsens fremtrædelsesformer end til at forklare dens årsager, forudsætninger eller virkninger. Det kunne lyde ganske kækt at turde kalde Absalon en aristokrat af fineste fløde, men bidrage meget til hans karakteristik gjorde det ikke.

Niels Skyum-Nielsens liv levedes i en umættelig erkendelsestrang, der var næsten lidenskabelig. Københavns Universitet var et kardinalpunkt i hans tilværelse. Som middelalders-latinist og som kildekritiker nåede han sit ypperste, og han repræsenterer her et højdepunkt i sin tids danske historieforskning. Hans arbejdsomhed var legendarisk og hans akribi utrolig; den der først én gang havde set et af hans manuskripter når det gaves til renskrift eller til opsætning, glemte det aldrig; tilklippet, sammenklistret og overmalet bar det et hærgt

præg, efter mange revisioner og korrekture, men der manglede sjældent så meget som et komma. Mundtligt havde og bevarede han en uhøjtidelig form. I faglige debatter om stort og småt kunne hans sprogbrug være temmelig upoleret og grænse til insinuation hvad angik fagfællers forudsætninger og hensigter, men en vis drenget charme og en barok humor der var karakteristisk for ham kunne normalt virke afvæbnende. Og dén studerende eller yngre forsker der gav sig ind under hans faglige vejledning fandt i ham en utrættelig hjælper i arbejdet og en ikke mindre utrættelig forkæmper når myndigheders eller videnskabelige fondes støtte skulle indhentes. Skyum-Nielsen havde store organisatoriske evner, som han brugte dygtigt i akademiske anliggender han gerne ville fremme; han var fra 1979 efor for (sin studietids) Valkendorfs Kollegium og han indsamlede fra vidt forskellige sider store beløb til kollegiets modernisering og til støtte for aktiviteter blandt alumnerne; og han indhentede ligeledes stor støtte til et internationalt, middelalderhistorisk symposium i København der afholdtes i september 1979 i forbindelse med universitetets jubilæum (jfr. rapporten *Danish Medieval History & Saxo Grammaticus I-II* 1981). I det videnskabelige miljø måtte omgivelserne imidlertid tidligt indstille sig på at han, i sin ualmindelige sårbarhed, kun vanskeligt tålte faglig kritik og let forvekslede den med personlig modstand. Stor var hans glæde da en kreds af fagfæller og elever udgav et festskrift til ham på hans tresårsdag (*Middelalder, metode og medier*, med en bibliografi over hans skrifter og under redaktion af Karsten Fledelius, Niels Lund og Herluf Nielsen, 1981).

Skyum-Nielsen blev i sin idérigdom en foregangsmand i mange initiativer, men hans sammensatte natur disponerede ham tillige for at blive en enegænger. Det var ikke altid nogen let sag at begribe hvorhen hans enegang førte eller hvad det var han konkret ville være foregangsmand for. Han efterlader sig et imponerende forfatterskab der er rigt på resultater og fuldt af nye tilskyndelser inden for den raffinerede bearbejdelse til dokumentation der for ham utvivlsomt repræsenterede den historiske videnskabs grundforskning.

Kai Hørby